

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Diplomová práce

Přemysl Zbončák

Typy časových slovesných konstrukcí v egyptském dialektu arabštiny

Types of temporal verbal constructions in the Egyptian dialect of Arabic

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu doc. Petru Zemánkovi za odborné vedení práce, za věcné připomínky a trpělivost. Největší dík však patří Petře...

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Berlíně, dne 14. Mai 2014

.....
Přemysl Zbončák

Klíčová slova (česky)

arabština, egypstký dialekt, sloveso, složená časová konstrukce, korpus, korpusová lingvistika

Klíčová slova (anglicky):

Arabic Language, Egyptian Dialect, Verb, Temporal Verb Construction, Corpus, Corpus Linguistics

Abstrakt (česky)

V této diplomové práci jsme se věnovali některým typům slovesných časových konstrukcí v egyptském dialektu arabštiny. Zejména jsme pojednali o tvarech spojených s pomocnými/časovými slovesy *kān* a *baʿa*, které tvoří součást slovesných časových konstrukcí zdaleka nejčastěji. Naším cílem pak bylo zjistit četnost těchto forem, srovnání jejich výskytů a kontextuální zasazení. Součástí práce bylo rovněž důkladné pojednání o teorii arabského slovesa (jednoduché i složené tvary) jak ve vztahu ke spisovné arabštině, tak vzhledem k egyptskému dialektu arabštiny. Za účelem analýzy těchto forem jsme vytvořili originální korpus textů v egyptském dialektu arabštiny o velikosti přesahující 700 tisíc slov. Tento korpus byl složen téměř výhradně z textů egyptských blogerů. Pro zpracování výsledků z korpusu byl použit program PERL, který nám umožnil statisticky a kontextově zasadit všechny možné kombinace požadovaných slovesných forem.

Abstract (in English):

In this thesis several types of temporal verbal constructions in the Egyptian dialect of Arabic are to be discussed. The main focus was headed on the verbal forms connected with the most occurring auxiliary/temporal verbs *kān* and *baʿa*. An inextricable part of the thesis was a detailed insight in the theory of Arabic verbs, both in Modern Standard Arabic and Egyptian Dialect. Our aim was to find out the frequency of these verbal forms, comparing their appearance and their contextual embedding. For the purpose of the analysis an original corpus of texts in Egyptian dialect (more than 700 thousands words) was created. The sources of the corpus came almost exclusively from texts of Egyptian bloggers. Last but not least programm PERL served as the tool for our analysis – statistically and contextually allowing working out of all possible combinations of verbal forms in question.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU	10
3	EGYPTSKÝ DIALEKT	13
4	SLOVESO	19
4.1	ZPŮSOB A MODALITA	23
4.2	ČAS A VID	26
4.2.1	ČAS	27
4.2.2	VID	33
4.3	SHRNUTÍ	35
5	SLOŽENÁ ČASOVÁ SLOVESA	38
5.1	SPISOVNÁ ARABŠTINA	38
5.2	EGYPTSKÝ DIALEKT	39
5.3	SHRNUTÍ	46
6	ANALÝZA	47
6.1	KĀN + VÝZNAMOVÉ SLOVESO	51
6.1.1	KĀN + SLOVESO	51
6.1.2	YIKŪN + SLOVESO	56
6.1.3	BIYIKŪN + SLOVESO	58
6.1.4	ḤA/HAYIKŪN + SLOVESO	59
6.2	BA´A + VÝZNAMOVÉ SLOVESO	60
6.2.1	BA´A + SLOVESO	60
6.2.2	YIB´A + SLOVESO	62
6.2.3	BIYIB´A + SLOVESO	63
6.2.4	ḤA/HAYIB´A + SLOVESO	64
6.3	SHRNUTÍ	65
6.3.1	Četnost výskytu: <i>kān</i>	66
6.3.2	Četnost výskytu: <i>ba´a</i>	68
6.3.3	Četnosti výskytu (srovnání): <i>kān a ba´a</i>	70
7	ZÁVĚR	71
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
9	SEZNAM PŘÍLOH	75
9.1	Příloha č. 1: stručná charakteristika internetových stránek	75

1 ÚVOD

Historie zájmu o bližší poznání arabského slovesa je neodmyslitelně spojena s kodifikací Koránu, tradic o proroku Muhammadovi, s vytvářením sbírek staré arabské poezie, tvorbou raných arabských (muslimských) básníků... Jistě bych s výčtem možných motivů mohl pokračovat dále, nicméně je jisté, že jakousi teoreticko-lingvistickou reflexi podstoupilo arabské sloveso velice záhy již v dílech prvních arabských gramatiků v 8. století. V průběhu dalších staletí generace muslimských „lingvistů“ většinou opakovaly premisy starých mistrů. Dlouho pak mezi arabskými badateli nevzniklo vsutku originální dílo. Důvody pro takovou stagnaci mohou být různé, většinou se však v literatuře jako hlavní příčina uvádí přílišný respekt ke klasické arabštině, která byla vnímána velmi staticky a nepřístupná změně.

Novým impulzem pro poznávání arabštiny (včetně arabského slovesa) a vlastně i semitských jazyků vůbec, alespoň z evropského hlediska, pak byla na počátku novověku snaha porozumět originálním posvátným textům tří velkých náboženských tradic – judaismu (hebrejščina), křesťanství (aramejščina) a islámu (arabština). Cílem těchto bádání bylo hledat společný základ semitských jazyků, stejně jako snaha o precizaci sémantických významů jednotlivých slov pro lepší teologickou interpretaci náboženských textů. Nikoli náhodou prvními badateli na poli evropské „orientální“ lingvistiky byli teologové. Ale tímto bych už odbočil příliš daleko...

Skutečně plodným obdobím pro zkoumání jazyků Blízkého Východu pak bylo 19. století, kdy vznikla celá řada velice významných děl (včetně gramatik arabštiny) autorů z různých evropských zemí, jež jsou dodnes velice vyhledávanými a používanými příručkami. Cíle byly opět různé: správní, etnografické, mocenské, atd.. Ve 20. století se pak pokračovalo v bádání o velkých tématech jako je syntax, lexikologie či morfologie. Je jasné, že ani tato díla se neobešla bez pojednání o arabském slovese, jen cíl byl spíše obecný. Renesanci zájmu o sloveso v arabštině, podepřenou rovněž publikací několika monografií, pak představuje přelom 70.-80. let 20. století (viz kapitola „Literatura k tématu“).

Upřímně řečeno, ačkoli mne vždy spíše zajímaly jiné oblasti arabistiky (historie, filosofie, kultura zemí dané oblasti obecně), arabské sloveso mne již od počátku studia arabštiny zvláště přitahovalo, jakkoli divně či pateticky tento výrok může znít. Nejdříve jsem uvažoval o hlubším zkoumání slabých sloves, ale tento nápad byl záhy nahlodán zkušenějšími mentory. Má pozornost se pak obrátila ke složeným slovesným tvarům. Ve 4. ročníku se pak otevřela nová kapitola, kterou byl zejména egyptský dialekt, přestože se nám, studentům,

dostalo možnosti důvěrněji se seznámit i s jinými dialekty arabštiny. Navíc se naskytla příležitost absolvovat více než půlroční stipendijní pobyt v Egyptě a možnost lepšího přístupu k požadovaným zdrojům. O tématu práce tedy bylo rozhodnuto – složené slovesné časové konstrukce v egyptském dialektu arabštiny.

Zcela původní záměr diplomové práce byl relativně velkorysý a spočíval především v detekování různých typů složených časových konstrukcí v egyptském dialektu a jejich charakteristice. Základním kamenem pro tuto analýzu se měl stát originální korpus,¹ vytvořený speciálně za účelem sepsání tohoto pojednání. Nicméně po důkladnější rešerši se vyjevilo, že popsání takovýchto slovesných časových konstrukcí by dalece překračovalo možnosti této práce (i schopností autora), proto jsme se na základě konzultací s vedoucím práce a studia odborné literatury rozhodli předmět analýzy poněkud okleštit čistě na složené slovesné časové formy, které se v egyptském dialektu vyskytují nejčastěji. Na otázku, jak se nám to podařilo či nepodařilo, snad odpoví naše analýza.

V úvahu bychom brali takové slovesné formy, které se skládají minimálně ze dvou sloves, přičemž první sloveso slouží jako pomocné (popř. časově určující), zatímco druhé jako sloveso významové. Zásadní otázkou bude stanovit, jaký typ, resp. jaká skupina pomocných/časových sloves nese takové charakteristiky, aby tato konkrétní slovesa mohla být postavena vedle sebe. Jako paradigma pak bude sloužit archetypické pomocné/časové sloveso *kāna* (spis.)/*kān* (dial.). Kritériem pro určení těchto sloves bude strukturní podobnost. Hlavním úkolem a cílem této diplomové práce tedy bude určit strukturně podobná pomocná/časová slovesa a podrobit je analýze. Hlavní roli bude hrát již výše zmiňované pomocné/časové sloveso *kān*, a to zejména ze dvou důvodů. První důvod představuje výsadní postavení tohoto slovesa ve složených tvarech, druhý bych pak charakterizoval jako pragmatický – *kān* je v odborné literatuře zmapováno zdaleka nejlépe. Rád bych rovněž zmapoval frekvenci a četnost i dalších pomocných/časových sloves, resp. zvolených jednotlivých typů složených časových sloves. Vedlejším, avšak velice důležitým a pracně získávaným produktem tohoto projektu bylo pak vytvoření korpusu textů v egyptském dialektu, který posloužil jako podklad pro rozbor.

Tato diplomová práce bude rozčleněna do několika kapitol, které, jak doufáme, budou na sebe logicky navazovat. V první kapitole, hned po „Úvodu“, bychom se rádi zevrubněji věnovali odborné literatuře k tématu arabského slovesa, poněvadž dle našeho názoru studium odborných publikací mnohdy určuje přístup pisatele a rozsah jeho analýzy. Kapitola o egyptském dialektu pak ukáže hlavní zvláštnosti egyptského dialektu v zrcadle stručného

¹ Vytvoření korpusu a práce s ním si zaslouží samostatnou kapitolu.

srovnání se spisovnou formou arabštiny. Následovat bude hlubší a podrobnější pojednání o arabském slovese, a to jak o jeho spisovné podobě, tak hlavně o jeho dialektové variantě, přičemž důraz bude kladen na složené časové konstrukce a na příčiny výběru sloves, která bychom rádi zkoumali. V další kapitole přejdeme přímo k předmětu diplomové práce, kde se pokusíme o vlastní analýzu, nakolik nám to bude materiál dovolovat. Součástí této kapitoly bude také charakteristika a popis získávání korpusu, použité nástroje a metody pro práci s ním. Nezapomeneme ani na statistické znázornění výsledku pomocí grafů a tabulek. V „Závěru“ pak zmíníme výsledky, k nimž jsme došli, a zhodnotíme stanovené cíle. Nedílnou součástí bude představovat i příloha, v níž stručně představíme naše zdroje.

2 DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU

V této kapitole bychom obrátili pozornost k odborné literatuře, která se dotýká našeho tématu, tedy slovesa jak ve spisovné, hlavně však v egyptské formě arabštiny, a jež byla autorovi této práce nápomocna po metodologicko-informační stránce. Při výběru příslušné literatury jsme se snažili zohlednit rok vydání dotyčné práce, abychom mohli pracovat s co možná nejrecentnějšími výsledky bádání na tomto poli, především tedy s odbornou literaturou mladší dvaceti let. Tím však samozřejmě není myšleno, že bychom zcela ignorovali dřívější výstupy, ostatně o tomto pojednáme na místě věnovaném základním vlastnostem arabského slovesa. Nicméně je nutno uznale přiznat, že sloveso nebylo v tomto smyslu vůbec zanedbáváno a těšilo se u badatelů velké přízni. Na následujících stránkách bude proto následovat jisté zhodnocení nastudované odborné literatury, která měla pozitivní dopad na tuto diplomovou práci, a její stručná charakteristika. Budeme postupovat od prací, jejichž hlavním tématem je sloveso, k pracem, které jsou sice co do záběru obecnější, avšak analýza slovesa tvoří jejich neodmyslitelnou součást. U každé z publikací bychom pak zmínili aspekt, jenž jsme pokládali za důležitý.

V roce 1999 se objevila monografie amerického lingvisty Johna C. Eiseleho *Arabic Verbs in Time: Tense and Aspect in Cairene Arabic*, v níž shrnul dosavadní poznatky o arabském slovese. Práce je přínosná zejména ze dvou důvodů: za prvé polemizuje s dosavadními teoriemi o charakteru arabského slovesa (jak v spisovné arabštině, tak v káhirském dialektu), přičemž se vymezuje především vůči jeho vidové charakteristice (polemika s Eloise Jelinek) a nabízí svou interpretaci. Nás bude zajímat především jeho přínos pro definici pomocných (časových) sloves v káhirském dialektu – která slovesa tuto funkci plní, která nikoli. Za druhé je jeho práce přínosná z obecně lingvistického hlediska, neboť se snaží zařadit arabské sloveso do širšího kontextu bádání o slovese, čehož dosáhl srovnáním se slovesem a slovesnými formami v angličtině a aplikací metodologie (Reichenbachovy časové rámce, Dowtyho sémantika), analyzující časové, vidové a způsobové vlastnosti slovesa.

Velice zajímavou, byť docela náročnou práci na porozumění je publikace Mahera Bahloula *Structure and Function of Arabic Verb*, splňující dle našeho názoru nejnáročnější lingvistická měřítká, protože jednak je schopna zasadit arabské sloveso do kontextu nejnovějšího výzkumu na tomto poli, jednak přichází s vlastní teorií, jejímž výstupem je konstatování, že základní sémantickou vlastností slovesa je komplex *taxis-vid*.² Bahloulův

² M. Bahloul, *Structure and Function of the Arabic Verb*, London/New York: Routledge, 2008, s. 65.

text bychom rovněž mohli vnímat jako kritiku předchozí generace lingvistů, jimž vyčítá, že vytrhli sloveso z větného kontextu. Ačkoli se zde věnuje převážně spisovné arabštině, neopomínají přidat ani vhodné příklady z arabských dialektů.

Arabskému slovesu se relativně obšírně věnuje publikace o arabské syntaxi kolektivu autorů pod vedením Josepha E. Aouna,³ která se zabývá analýzou slovesa ve spisovné arabštině a (nejen) v marockém a libanonském dialektu. Velmi přínosná je jejich analýza dvou základních časových forem arabského slovesa: perfektivu a imperfektivu. Kladou si např. otázku, jak je v arabštině čas definován, je nesen slovesem nebo spíše syntaktickými komponenty? Jaký je rozdíl mezi perfektem a imperfektem a jaký čas vlastně nesou? Více do hloubky, co se týče arabských dialektů, jde výstup *A Comparative Study of Arabic Dialects* Elabbase Benmamouna. Jeho práce v podstatě předchází právě citovanou knihu kolektivu autorů (je totiž rovněž spoluautorem), avšak pro svou analýzu využívá širší spektrum arabských dialektů. Jeho postřehy ohledně časových vlastností slovesa byly využity i v této diplomové práci.

Na tomto místě bychom chtěli zmínit tři práce, které sice mají obecnější záběr, tj. pojednávají o arabštině celkově, ale které jsou svou formou, obsahem a členěním nepostradatelným studijním materiálem. Jejich předností je především velice pregnantní definice tématu, soustředění se na porozumění a podání látky, aniž by se ze zřetele ztrácel celkový kontext či aniž by docházelo k nepřiměřenému zjednodušování. Jedná se o práce takových osobností světové arabistiky jako je Manfred Woidich, Karen Brustad či Clive Holes.

Woidichova gramatika káhirské arabštiny⁴ je, jak sám v Předmluvě uvádí, výsledkem jeho téměř čtyřicetiletého bádání, může být tedy chápána jako vyvrcholení jeho profesní činnosti na poli arabské dialektologie. Vedle fonologie, morfologie či syntaxe věnuje značnou pozornost i slovesu v egyptském dialektu. S ohledem na téma naší práce je záslužný zejména jeho popis a analýza složených časových slovesných tvarů. Tento Woidichův vklad pak využijeme na příslušném místě. V této chvíli stačí uvést, že představuje různé typy složených časových sloves a nabízí interpretaci jejich funkce.

Oblíbenou a fundovanou publikaci Američanky Karen Brustad *The Syntax of Spoken Arabic* bychom mohli zařadit k dílům analytickým. Příkladně zde využila své bohaté teoretické i praktické zkušenosti z pobytů v různých zemích arabského světa. Velmi důkladně

³ J. E. Aoun, E. Benmamoun and L. Chouerie, *The Syntax of Arabic*, New York: Cambridge University Press, 2010.

⁴ M. Woidich, *Das Kairenisch-Arabische: Eine Grammatik*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2006.

prochází zvláštnosti jednotlivých arabských dialektů a uvádí řadu příkladů, aniž by to však bylo na škodu srozumitelnosti a spádu předkládaného textu. Z hlediska obsahového je pro nás zajímavá hloubkovým pojednáním o funkci časových sloves stojících jak samostatně, tak ve složené slovesné formě.

Hluboká erudice dýchá z knihy *Modern Arabic – Structures, Functions, and Varieties* od nestora anglické arabistiky Clivea Holes. Holes čtenáře provází lingvistickou historií arabštiny od počátků až po současnost, stejně jako představuje základní lingvistické pojmy. S nepřekonatelnou lehkostí a nadhledem seznamuje čtenáře se zákoutími arabštiny. Významná pro naši práci je *Modern Arabic* zejména ze dvou důvodů: důkladnou, ale srozumitelnou analýzou slovesa a pojednáním o současné jazykové situaci v Egyptě/Káhiře.

Tento stručný přehled odborné literatury a pokus o „vypíchnutí“ jejich hlavních tezí, přinejmenším ve vztahu k našemu tématu, samozřejmě není ani vyčerpávající, ani jakousi hlubokou sondou, nicméně právě výše zmíněné publikace mají největší zásluhu na definování předmětu této diplomové práce.

3 EGYPTSKÝ DIALEKT

Název této práce zní „Typy časových slovesných konstrukcí v egyptském dialektu arabštiny“, nebude tedy na škodu, dříve než se zaměříme na vlastní předmět zkoumání, se s tímto dialektem nejprve blíže seznámit. Nebudeme se však na tomto místě zabývat postavením egyptského dialektu (ECA) v rámci ostatních arabských dialektů, ale všimneme si jeho specifik a zvláštností, jeho vnitřní historie, kterou se odlišuje od spisovné formy arabštiny (MSA), ačkoli si uvědomujeme, že se nevyhneme jistému zjednodušení.⁵ Jednak se tím budeme snažit odpovědět na otázku, co to vlastně egyptský dialekt je, jednak se tím přiblížíme textům (korpusu), které jsou vlastním předmětem analýzy a z nichž v tomto pojednání vycházíme. O tomto druhém bodu však pohovoříme níže na určeném místě.

Na začátku je si třeba položit několik otázek. Např. co se skrývá za poněkud vágním pojmem „egyptský dialekt/egyptská arabština“? Odkazuje to snad na fakt, že na tak rozlehlém území jako je Egypt, panuje jakási dialektologická jednotu, která by implikovala, že jak v Alexandrii, v Káhiře či v Asuánu, tak na Sinajském poloostrově nebo v oázách západní pouště lidé hovoří jednotnou formou egyptského dialektu? Odpověď je nasnadě: opak je pravdou. Tímto však nechceme říci, že by si snad beduín ze Sinaje při konverzaci nerozuměl se středoškolským učitelem z předměstí Káhiry, nicméně je si zde třeba ujasnit, s jakým typem, resp. jakou formou egyptského dialektu zde budeme pracovat. Struktura textů níže představeného korpusu odkazujeme k tomu, že v této práci budeme hovořit zejména o tzv. káhirském dialektu egyptské arabštiny.

Káhirský dialekt,⁶ bývá někdy neprávem ztotožňován s již zmíněným pojmem „egyptská arabština“, je ve skutečnosti pouze jeden z celé řady egyptských dialektů, přestože je nutno říci, že se jedná o dialekt zdaleka nejdůležitější a mluví jím i střední a vyšší vrstvy egyptské společnosti mimo vlastní hranice Káhiry. Je to dáno především jeho úlohou v médiích (televize a rádio), v kontaktu se státní správou (úřady, armáda), ačkoli témata jako je politika a náboženství, zůstávají v hájemství arabštiny spisovné. Nicméně je třeba

⁵ Bylo by zbytečné věnovat se v této práci podrobné lingvistické historii vztahu mezi spisovnou arabštinou a egyptským dialektem. Na toto téma již existuje více než bohatá odborná literatura.

⁶ V užším slova smyslu patří káhirský dialekt k dialektům centrálního nilského údolí v širším se řadí k východoarabským prehilálským dialektům, a tímto je relativně blízký syrsko-palestinským městským dialektům. Blíže viz P. Behnstedt and M. Woidich, *Arabische Dialektgeographie: Eine Einführung*, Leiden/Boston: Brill, 2005, s. 39.

podotknout, že nikde v arabském světě není dialekt hlavního města tak prominentní a centralizační (ve smyslu sjednocovacím) jako v Egyptě.⁷

Co se týče srozumitelnosti káhirského dialektu pro rodilé mluvčí z dalších arabských zemí, nemají s ním většinou problémy. Důvody bychom mohli nalézt v podstatě dva: politický a kulturní. V průběhu 20. století se Egypt stal rozhodující silou v rámci spolku arabských zemí, byl reprezentantem arabských zájmu na poli mezinárodní politiky, proto se nelze v celku logicky divit, že i jeho dominující dialekt získal prestižní postavení. Druhým důvodem rozšíření je prudký rozvoj kinematografie a vyššího vzdělání. Již od 50. let vznikala a vzniká v káhirských filmových ateliérech řada televizních filmů a seriálů, které si brzy našly širokou odezvu mezi populací okolních zemí a staly se velmi oblíbenými. Ne nadarmo bychom s trochou nadsázky mohli hovořit o „arabském Holywoodu“. Díky relativně rozvinutému systému vzdělávání byla v okolních zemích vždy poptávka po kvalifikované pracovní síle ať se již jednalo o dělníky, zručné řemeslníky a obchodníky, nebo o vzdělaný akademický personál.⁸

O vůdčí úloze egyptského dialektu svědčí rovněž skutečnost, že *„naprostá většina dalších arabských dialektů se omezuje na komunikaci tváří v tvář – mluvit a slyšet, u káhirštiny lze pozorovat, že již dlouho je na nejlepší cestě prosadit se i na poli psaní a čtení, čili jinými slovy – stát se spisovnou řečí.“*⁹ Přesto o jakémsi kodifikování z různých důvodů (prestiž spisovné arabštiny, ideologické důvody atd.) zatím řeč ještě být nemůže, ačkoli již existuje několik gramatik a stále více se káhirský dialekt prosazuje v literatuře, mnohé internetové blogy nevyjímaje, jak ještě uvidíme.

V předchozích odstavcích jsme se pokoušeli vysvětlit, co rozumíme pod pojmem káhirský dialekt a proč se těší výsadnímu postavení v rámci ostatních (nejen) egyptských dialektů. Nyní však obrátíme pozornost k dalšímu problému, který je nerozlučně spjat s otázkou vztahu mezi spisovnou formou arabštiny a, v našem případě, dialektem hlavního města Egypta. Ve 23 zemích světa, v nichž je arabština úředním jazykem, se jazyková situace rovná stavu lehčí schizofrenie, kterou odborná veřejnost nazývá diglosií. V reálu to znamená přítomnost dvou variant téhož jazyka, které spolu bok po boku koexistují. Úředním jazykem

⁷ Woidich, *Das Kairenisch-Arabische*, s. 1; R. Bassiouney, *Arabic Sociolinguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, s. 18.

⁸ K. Versteegh, *The Arabic Language*, New York: Columbia University Press, 1997, s. 197.

⁹ Woidich, *Das Kairenisch-Arabische*, s. 1-2.

je obvykle spisovná arabština, vedle ní však v dané zemi lze vystopovat jeden nebo více dominantních dialektů.¹⁰

Mezi tzv. „vysokou“ arabštinou (MSA) a dialekty vždy panoval čilý ruch, byť se jednalo spíše o pohyb vertikální směřující od vyšší varianty k variantě nižší. Tím máme na mysli to, že především dialekty si od spisovné formy často vypůjčovaly. Typické je pak vytvoření jakési smíšené formy, mající charakteristiky jak dialektu (ECA), tak MSA. ECA¹¹ bychom mohli charakterizovat jako mateřský jazyk obyvatel Egypta, který má různé městské a venkovské varianty. Bylo by však nemístné považovat ECA za méně vyvinutou formu, existují dokonce badatelé, kteří se domnívají, že jeho verbální systém (hlavně čas/vid) je komplexnější než systém spisovné arabštiny.¹² Kees Versteegh nalézá kořeny dnešní formy káhirského dialektu na konci 19. století, kdy *„migrace rodilých mluvčích z venkovských oblastí vedla ke stigmatizaci rurálních dialektů, která ostatně trvá až dodnes. Výsledek je ten, že novousedlíci přišedší do hlavního města mají tendenci hovořit káhirštinou, kdykoli je to možné.“*¹³

MSA je moderní nástupkyně klasické arabštiny (CA). MSA svou současnou podobu získala jednak díky kontaktům se západní kulturou, jednak díky následným modernizačním snahám v 19. století. Od té doby se efektivně prosadila ve vzdělávání, médiích, literatuře a ve státním aparátu všech arabských zemí. Integrovala rovněž nové politické, technické a vědecké termíny, které mají svůj původ na evropském Západě. V podstatě se jedná o nekončící proces osvojování si a arabizace nových termínů (klasickým příkladem je slovo „demokracie“), stejně jako přiřazování nových významů, tzv. sémantický posun, klasickým výrazům (např. *hātif* původně numinózní bytost „hejkal“, dnes označení pro „telefon“). Rovněž stylistické změny v tvoření věty odráží rozchod s klasickou formou arabštiny, která v tomto směru je velmi konzervativní – jedná se zejména o změny ve frazeologii, předložkách a syntaktických kalcích.¹⁴ Tyto změny jsou evidentní hlavně v publicistickém stylu, který „rád“ překládá z evropských jazyků a jež často využívá obraty, které jsou klasické arabštině cizí.¹⁵

Střetávání MSA a ECA vedlo některé badatele k myšlence existence jakési přechodné formy, tzv. ESA (Educated Spoken Arabic), kterou bychom mohli chápat jako formu,

¹⁰ Bassioney, *Arabic Sociolinguistics*, s. 10.

¹¹ Pro větší přehlednost: pokud budeme v textu používat zkratku ECA, budeme tím mít na mysli káhirský dialekt.

¹² Potvrzení či vyvrácení této domněnky bude jedním z implicitních výsledků této práce.

¹³ Versteegh, *The Arabic Language*, s. 197.

¹⁴ C. Holes, *Modern Arabic: Structures, Functions, and Varieties* (rev. ed.), Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2004, s. 46–48.

¹⁵ Blíže viz Versteegh, *The Arabic Language*, s. 181.

vyvinutou vzdělanými mluvčími a užívanou při (semi)formálních příležitostech. Ztotožňujeme se na tomto místě s tvrzením, že ESA v podstatě odpovídá požadavkům moderní doby. Se zvyšující se kvalitou vzdělání v arabských zemích a s možností cestovat stoupá potřeba komunikovat o tématech, které překračují limity daného regionálního dialektu. Rovněž vzdělaní lidé chtějí sdílet své myšlenky s ostatními Araby podobné intelektuální úrovně, jejichž forma „odpovídá požadavkům modernizace, industrializace a masového vzdělávání[.]“¹⁶ Jinými slovy bychom mluvčí ESA mohli charakterizovat jako představitele moderní inteligence, kteří si osvojili jak svou vlastní arabskou kulturu, tak kulturu západní (např. tím, že ovládají alespoň jeden evropský jazyk).

V odborné literatuře se rovněž objevily pokusy charakterizovat úroveň vlivu MSA na dialekt. Východiskem je základní dichotomie – MSA a dialekt. Samozřejmě je rozdíl jak tuto dichotomii vnímá laik a jak nějaká gramatika. Rodilý mluvčí si hranice jazykových úrovní uvědomuje, neboť je přirozeně používá v různých kontextech, tzv. *switching*, které se obvykle vykazují určitými znaky jako je rychlost promluvy, hlasová kvalita, účel promluvy (paralingvistické jevy). Je zřejmé, že tyto jazykové úrovně jsou určitými konstrukty, které umožňují lépe uchopit a popsat prostor definovaný spisovnou arabštinou na jedné straně a dialektem na straně druhé. Jak takový model jazykových úrovní může vypadat, si hned představíme.

Jedná se o dnes již klasický 5-stupňový Badawího model jazykových úrovní v Káhiře. Badawí nabízí jak sociálně stratifikovanou klasifikaci (který stupeň je typický pro jaký typ mluvčího a pro jaký typ kontextu), tak strukturu, která reflektuje jednotlivé jazykové stupně (jaké charakteristiky odpovídají které úrovni). V tabulce 1 budou přehledně znázorněny jednotlivé stupně jazykové úrovně mluvčích káhirského dialektu.

Tabulka č. 1 (modifikováno dle Holes)¹⁷

Stupeň	Pole	Styl promluvy	Způsob	Typy pořadů
1. <i>fuṣḥā at-turāṭ</i> „klasická arabština“	Islám/klasická arabská literatura/kulturní historie	Ritualizovaný /vysoce formální	Psaný/připravený mluvený projev/hlasité čtení	Recitace Koránu, dramatizace důležitých událostí islámské/národní

¹⁶ Volně upraveno dle Bassioney, *Arabic Sociolinguistics*, s. 17.

¹⁷ Holesova modifikace Badawího jazykových úrovní in *Modern Arabic*, s. 345-347

				historie
2. <i>fuṣḥā al-‘aṣr</i> „soudobá spisovná arabština“	Nenáboženské: věda, právo, politika, publicistický styl, atd.	Formální	Psaný/hlasité čtení	Politický projev k národu – připravený, noviny, komentáře událostí
3. <i>‘ammīya al- muṭaqqafīn</i> „dialekt vzdělaných“ ¹⁸	Stejně jako 2, navíc: blogy a různé literární formy v káhirském dialektu	Poloformální	Projev spatra (monolog nebo konverzace)	Debaty o literatuře, životním prostředí, rozhovor s osobnostmi
4. <i>‘ammīya al- mutanawwirīn</i> „dialekt gramotných“	Nevážné: diskuze v televizních programech, sport, práce, móda, apod.	Neformální	Konverzace	„Vox populi“, rozhovor na ulici, rádia, seriály, sport, móda, atd.
5. <i>‘ammīya al- ‘ummiyīn</i> „dialekt negramotných“	Banální, domácí, neinformovaný při kontaktu s moderní civilizací	Neformální	Konverzace (zejména s dětmi či negramotnými)	Zřídka zastoupen: spíše parodie dělnické třídy

Badawí tímto reagoval na přísně vnímanou dichotomii spisovná arabština vs. dialekt, která měla v odborné literatuře své příznivce, a proti ní postavil stupňovitý model jazykového kontinua, přičemž každý z těchto stupňů má své charakteristické znaky, jež ho odlišují od stupňů ostatních.¹⁹ Samozřejmě však nelze ani tento model pokládat za věrný odraz skutečného života. Spíše ukazuje na to, co se stane za určitých okolností a co rodilý mluvčí

¹⁸ Především texty tohoto stupně budou sloužit jako podklad pro analýzu složených časových sloves v egyptském dialektu.

¹⁹ Versteegh, *The Arabic Language*, s. 191.

očekává, že se stane. Na druhou stranu některé životní kontexty doslova nutí rodilého mluvčího, aby mezi těmito mody často vědomě „přepínal“.²⁰

Různé stupně smíšení se konstantně rozšiřují do všech společenských tříd a záležití, jak již bylo naznačeno výše, na situačním kontextu, přimkne-li se promluva spíše k dialektu nebo k vyšší formě. V každém případě se jedná o velmi bohatý lingvistický materiál, ať již se jedná o fonologii, lexikální a morfologické znaky či syntax.

Na závěr této kapitoly o egyptském dialektu si stručně shrneme některé základní formální znaky, jimiž se káhirský dialekt odlišuje od spisovné arabštiny: značení pádových koncovek a koncovek různých způsobů imperfekta (subjunktiv, indikativ, jusiv), rozdíl v některých časových, vidových a způsobových morfosyntaktických vlastnostech, jako je např. zápor či formy budoucího času, častější užívání progresivně-habituálních prefixů, jistá nesourodost ve shodě, zejména tehdy, pokud je vztažena k číslu a rodu, v egyptském dialektu se však velmi často vedle slovesa *kān* objevuje dialektické *ba´a*, VSO (verbum-subjekt-objekt) slovosled. O některých z výše citovaných jevů však podrobněji pohovoříme v dalších částech tohoto pojednání.

²⁰ Učebnicovým příkladem „přepínání“ mezi jednotlivými úrovněmi jazykového kontinua jsou projevy prvního egyptského prezidenta Gamála Abd an-Násira. Podrobnou analýzu viz Holes, *Modern Arabic*, s. 348-353.

4 SLOVESO

V této kapitole bychom se rádi věnovali základním formám (rysům) arabského slovesa – perfektum/perfektiv a imperfektum/imperfektiv – a jejich vnitřní charakteristice, reprezentované časem, videm a způsobem. Ukážeme si, jak se od sebe tyto kategorie odlišují a jaká by byla odpověď na otázku „Co je arabské sloveso?“. Je velice zajímavé, že pro definování času slovesa v arabštině je třeba vzít v úvahu celou řadu činitelů, a to jak morfologických (slovesná flexe), syntaktických (např. užití modálních částic a záporů) či lexikálních (pomocná slovesa, časové příslovce).

Arabské sloveso je definováno značným množstvím kategorií, což ovšem otevírá prostor nejednoznačnosti jeho výkladu. Zatímco kupříkladu panuje mezi odbornou veřejností shoda v tom, že kořen je nositelem lexikálně-sémantického významu, interpretovat funkci jeho afixů v termínech času, vidu, shody a/nebo vokalické harmonie je obtížnější. V zásadě bychom mohli rozlišit čtyři různé pohledy, o nichž se zmíníme.

V tradičních arabských gramatikách bychom mohli nalézt přibližně tuto (časovou) definici: „sloveso inherentně nese význam ve spojení s jedním ze tří časů“. Má tři formy – minulost (*al-māḍī*), tj. co uběhlo, imperativ (*al-ʿamr*), tj. co má být, ale nestalo se, a přítomnost (*al-muḍāriʿ*), tj. co je a ještě nepřestalo.²¹ Tyto tři formy se liší morfologicky, zatímco budoucnost netvoří zvláštní formu, neboť je morfologicky identická s přítomností a má-li být vyjádřena explicitně, pak je často označena užitím částice *sawfa/sa-*. V této klasifikaci se pak temporalita imperfekta odvozuje od potencionálního umístění události v budoucnosti. Tento řekněme klasický pohled na sloveso je vesměs stále přijímán moderními gramatikami arabského jazyka a také některými lingvisty.²²

Druhá skupina badatelů zastává ten názor, že arabské sloveso není časové, nýbrž vidové/aspektuální. Perfektum bychom pak z tohoto pohledu mohli charakterizovat jako ukončený děj, který je kompletní ve vztahu k ostatním činnostem, zatímco imperfektum

²¹ Citováno dle Bahloul, *Structure and Function*, s. 40.

²² Ibid., s. 41. Pohled prvního arabského gramatika Sibawayhího v podstatě odráží rozdělení citované výše v odstavci. Bahloul pak k zástupcům „časového pohledu“ počítá i ty autory, kteří přijali alespoň jeden čas. Např. stačí, když Benmamoun se ve své práci vyjádří ve smyslu, že „perfektum vyjadřuje minulý čas. Podobně tvůrci arabské gramatiky z roku 1998 Wightwick a Gaafar představují obě slovesné formy jako „minulost“ a „přítomnost“.

je děj neukončený, právě probíhající. K tomuto proudu bychom mohli počítat např. H. Fleische, A. F. Beestona či H. Fischera.²³

Někteří badatelé se kloní zase k definici slovesa jako kombinaci času a vidu. Čas je relativní k nějakému ději jinak než aktuální čas, např. užití perfektní formy po částici *íḍā*, používané v podmínkových větách. Tudíž perfektum odkazuje k minulému času (nebo kompletnímu ději) a imperfektum k přítomnosti nebo budoucímu času (neukončený děj).

Velice zajímavou teorií, která slovesu nepřiznává ani časovou, ani vidovou charakteristiku, je domněnka představená v knize *Syntax of Arabic* od kolektivu autorů pod vedením J. E. Aouna. Tito se domnívají, že čas a vid u arabského slovesa je velmi abstraktní, t.j. není realizován morfologicky a afixy (sufixy a prefixy) jsou pouze morfémy shody. Blíže se s jejich názorem seznámíme na příslušném místě některé ze subkapitol našeho pojednání.

Dříve než začneme s důkladnější analýzou arabského slovesa, bylo by záhodno seznámit se s jeho základními tvary. Tímto navážeme na text v předchozích odstavcích a doplníme ho. Arabské sloveso má dvě morfologické formy – perfektiv a imperfektiv, které nesou zejména časové a vidové rysy, méně již rysy modální. V odborných publikacích jsou někdy tyto dvě formy paralelně nazývány perfektum/imperfektum.²⁴ My však v této práci dáváme přednost prvně zmíněné dichotomii, tedy perfektiv/imperfektiv, která dle našeho názoru lépe odráží aspektuální (vidovou) povahu arabských morfologických kořenů, neboť čas nemusí být jejich základním významem. „Klasická“ charakteristika těchto dvou forem by byla asi následující:

1. perfektiv – jedná se o sufigovaný tvar (s-stem), který v klasické terminologii odpovídá minulému času, jeho základním rysem je dokonavost;
2. imperfektiv – zde hovoříme o tzv. prefígovaném tvaru (p-stem), jehož základní funkcí by mělo být vyjádření přítomnosti, budoucnosti, průběhovosti či trvání.²⁵

Do jaké míry tato základní charakteristika platí či neplatí uvidíme níže.

²³ Bahloul, *Structure and Function*, s. 21-28.

²⁴ Terminologii perfektiv/imperfektiv pro charakteristiku arabského slovesa užívají např. Aoun, Benmamoun či Brustad, naopak popisu perfektum/imperfektum dávají přednost Bahloul, Eisele a Woidich.

²⁵ K. Petráček, *Základy gramatického systému spisovné arabštiny*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 72.

Tabulka č. 2

	PERFEKTIV		IMPERFEKTIV	
OSOBA	MSA	ECA	MSA	ECA
3. sg. m.	katab-a	katab-0	ya-ktub-u(-a)	yi-ktib-0
3. sg. f.	katab-at	katab-it	ta-ktub-u (-a)	ti-ktib-0
2. sg. m.	katab-ta	katab-t	ta-ktub-u (-a)	ti-ktib-0
2.sg. f	katab-ti	katab-t	ta-ktub-īna (-ī)	ti-ktib-i
1. sg	katab-tu	katab-t	ʾa-ktub-u (-a)	ʾa-ktib-0
3. pl. m.	katab-ū	katab-ū	ya-ktub-ūna (-ū)	yi-ktib-u
3. pl. f.	katab-na		ya-ktub-na	
2. pl. m.	katab-tum	katab-tu	ta-ktub-ūna (-ū)	ti-ktib-u
2. pl. f.	katab-tunna		ta-ktub-na	
1. pl.	katab-nā	katab-na	na-ktub-u (-a)	ni-ktib
3. dl. m.	katab-ā		ya-ktub-āni (-ā)	
3. dl. f.	katab-at-ā		ta-ktub-āni (-ā)	
2. dl.	katub-tum-ā		ta-ktub-āni (-ā)	

V tabulce č. 2 jsme chtěli představit morfémickou stavbu perfektivu a imperfektivu jak spisovné arabštiny (MSA), tak egyptského dialektu (ECA). Hlavní rozdíly/změny tedy jsou:²⁶

1. v čísle a rodu, kterou bychom mohli shrnout následujícím způsobem:

- a) rodové rozlišení v druhé a třetí osobě plurálu zmizelo. Vzalo na sebe mužský tvar, tj. mužský tvar začal plnit obě role;
- b) charakterická koncovka pro duál zmizela úplně. Místo duálu se používá (obecný) plurál maskulina nebo ženský singulár;
- c) sufíxy perfektivu se zjednodušily: 1. osoba a 2. osoba mužského jednotného čísla mají stejný sufíx *-t*, pro 2. osobu (obecného) plurálu se užívá *-tu* a 3. osoba jednotného čísla koncovku nemá vůbec.

²⁶ Holes, *Modern Arabic*, s 119.

2. ve způsobu a slovesném rodu (voice)

- a) modální sufixy (-*u*, -*a*) indikativu a subjunktivu se ztratily. Ačkoli je paradigma imperfekta slovesa v káhirském dialektu podobné té u spisovné arabštiny, na místo koncovek nastupují v dialektu vidové/modální proklitické částice (např. proklitikum *bi-* má funkci indikativně-deklarativní);
- b) zmizel rovněž vokální vzor pro pasivum;
- c) forma prefixu byla zobecněna ve všech osobách (a také kmenech) kromě 1. os. sg. na *yi-*, *ti-* a *ni-*, zatímco MSA může mít buďto (*ya-*), nebo (*yu-*), přičemž hláska prefixu závisí na kmenu, popř. na rozlišení aktivum/pasivum.

Zatímco jsme se v předchozích řádcích věnovali arabskému slovesu řekněme z vnějšího pohledu, tj. viděli jsme, jaké jsou jeho dvě základní formy, a v tabulce č. 2 jsme si všimli rozdílů mezi perfektivem a imperfektivem ve spisovné arabštině a egyptském dialektu, vyznačili jsme kořen, předpony a přípony atd., nyní se blíže podíváme na jeho vnitřní vlastnosti a charakteristiky.

V této části obrátíme pozornost na vztah formy slovesa a jeho významu v závislosti na jeho různých sémantických vlastnostech. Jedná se o tři základní vztahy:

- 1. způsob a modalita,
- 2. vidovost a faktualita,
- 3. čas a časovost.

Pro úplnost je třeba dodat, že i některé neslovesné fráze se v určitém kontextu chovají jako slovesa, resp. mají slovesnou funkci. Tento jev však bude v naší práci marginalizován.

Ještě než se vrátíme podrobněji k oněm třem základním vztahům, představíme si stručně komponenty slovesné fráze. Jaké základní strukturní elementy ji tedy ve spisovné arabštině tvoří? Jediným povinným elementem je sloveso samotné, pak pomocné sloveso (v MSA je to výhradně sloveso *kāna* „být“, modální /vidové částice (jako je *qad/laqad* nebo *sa-/sawfa*), zápornky (*lā*, *mā*, *lan*, *lam*, *laysa*) a příslovce.²⁷ V grafickém vyjádření to pak vyhlíží asi takto, přičemž termín v závorkách je nepovinný, tj. může, ale nemusí být ve slovesné frázi přítomen:

²⁷ Ibid., s. 217.

(POMOCNÉ SLOVESO) (ČÁSTICE) (ZÁPORKA) SLOVESO (PŘÍSLOVCE)

V dialektch bychom našli podobnou strukturu, ačkoli konkrétní elementy jsou v každé části struktury odlišné včetně různých speciálních jevů jako např. v káhirském dialektu.

4.1 ZPŮSOB A MODALITA

Spisovná arabština vyznačuje modalitu třemi způsoby (lépe: vyjadřuje tři mody), jimiž jsou indikativ (oznamovací způsob), subjunktiv (způsob spojovací) a jusiv (modus verba obdoby imperativu vyjadřující vybídnutí pro 1. a 3. osobu sg./pl. – tedy přací způsob),²⁸ které jsou ve větě označeny sadou morfologických značek (výhradně koncovkami). Modalita odráží způsobový význam (schopnost, možnost, závazek), jenž je v určitém vztahu s ostatními větnými konstituenty. Zatímco imperfektiv je vždy označen (morfologický korelát modálního významu vyjádřený lexikálně), perfektiv nemá morfologické příznaky modalit, avšak může být dodán jednak lexikálními elementy, nebo typem užití (kontextem).

Indikativ je v jednotném čísle značen (marked) příponnou koncovkou *-u*. Pro duál a množné číslo, stejně jako pro 2. os. singuláru je značen sufixem *-n*. Tento oznamovací způsob může vyjadřovat věcnou (faktuální) propozici v oznamovacích a tázacích hlavních větách, nefaktuální budoucnost či předpověď.²⁹ Indikativ není řízen jiným slovesem a vypovídá sám o sobě. Jeho subjektivní povaze odpovídá ostatně i jeho koncovka *-u* (viz např. první pád podstatného jména s touž koncovkou).³⁰

Nefaktuální podřízená slovesa mají subjunktivní (podřízený) způsob.³¹ Vyjadřují možnost, závazek, účel a výsledek nebo čas, který je směřován do budoucnosti s ohledem na sloveso hlavní věty. Osoby jednotného čísla nesou v tomto případě sufix *-a*. Tento způsob se používá v několika případech:

²⁸ F. Čermák, *Jazyk a jazykověda*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009, s. 251.

²⁹ Ibid., s. 225.

³⁰ Petráček, *Základy*, s. 90.

³¹ Ibid., s. 86. „*V arabštině nemá subjunktiv vlastní funkci modalit, v níž se projevuje postoj mluvčího (vůle, intence, pochybnost atd.). Modalita je vyjádřena řídícím slovesem (často slovesa vůle, přání, zákazu apod.) a spojkou.*“ Petráček doporučuje vyčlenit subjunktiv z modálního systému.

- a) ve větách po podřadících spojkách – complementizers - *ʿan/li* (slovesa možnosti či nutnosti, slovesech touhy, vnímání nebo poznání);
- b) v podřízených větách vyjadřujících možnost, závazek, účel a výsledek, přičemž děj je směřován do budoucnosti s ohledem na sloveso hlavní věty;
- c) záporka budoucího času *lan*.

V případě a) a b) se jedná o syntaktické a lexikální vyjadřování modalit, bod c) se z toho vymyká a modalitou je.

Posledním představovaným způsobem bude jusiv (přací způsob), který morfologicky souvisí s tzv. apokopátem („zkrácený způsob“), k němuž se řadí např. slovesa negovaná záporkou *lam*, (záporný) imperativ či kondicionál (?). Společným jmenovatel těchto tří případů je vlastnost děje, který je nefaktuální a nenaplněný. Jusivní koncovka v singuláru je -0. Hlavní vlastností jusivu je vyjádření budoucnosti a/nebo nefaktuality děje, k němuž se tato forma způsobu vztahuje, přičemž respektuje čas promluvy.³²

Co se týče egyptského dialektu, pak indikativ, subjunktiv a jusiv shodně nesou nulovou koncovku (-0). Rovněž jsou patrné změny v koncovce indikativu u duálu a plurálu – koncovka -*n* mizí – a nedochází ke zkrácení vokálu jako u jusivu ve spisovné arabštině. Z výše zmíněných důvodů tedy není způsob z hlediska slovesné morfologie v egyptské arabštině rozlišitelný. Přesto je značení způsobu v káhirském dialektu jistým způsobem zachováno, a to díky vývoji určitých proklitik, které se napojují přímo na imperfektivní formu slovesa. Byť se tento „systém“ proklitik dialekt od dialektu liší, u městských dialektů aglomerací velkých měst je toto „značení“ způsobu univerzální. Jinak tomu již je u dialektů beduínských.³³ Tato proklitika se historicky vyvinula úpadkem některých lexikálních či jiných elementů, ačkoli je nutno podotknout, že ne u všech dialektů byl tento úpadek tak očividný do té míry, že by se ztratilo povědomí o původu toho kterého proklitika.

Jak bylo naznačeno v předchozím odstavci modální významy jako schopnost, možnost, závazek, chtění atd., mají dialektech proklitické způsobové značení. V podstatě se jedná o tříčlenný systém proklitik – *b(i)*, *ha/ha* a 0, který se může v různých dialektech drobně různit,

³² Holes, *Modern Arabic*, s. 225.

³³ Ibid., s. 226.

ale fungování systému je velmi podobné.³⁴ Pokud se tedy tato proklitika nacházejí u slovesa v hlavní větě, pak obvykle mají tyto významy:³⁵

- a) *b(i)* – se většinou rovná indikativu imperfektivu u spisovné arabštiny a vyjadřuje nejčastěji faktuální výrok u sloves různého vidu nebo si používá při pravděpodobných činnostech v budoucnosti.

byi'ra „Čte/Umí číst“ (vyjadřuje schopnost)

byi'ra ktīr „Hodně čte“ (habituál)

byi'ra kitāb „Právě čte knihu“ (průběhovost)

byi'ra il-kitāb bukra „Bude číst tu knihu zítra“ (předpověď k budoucnosti)

- b) *0* – tento druh modalit se využívá zejména u výroku typu instrukce, u otázek „inquiry obligation and volition“ (závazný, dobrovolný),³⁶ při zákazu ve formě jakéhosi „poloimperativu“. V neposlední řadě zahrnuje slovesa poznání, vnímání a pocitů, popř. tzv. performativní slovesa, ačkoli se u některých sloves vyjadřujících „bezčasovou“ vlastnost (Voda se vaří při 100 °C) lze použít oba výše zmíněné tvary.

yi'ra il-kitāb bukra „Má číst tu knihu zítra“ (instrukce)

yi'ra ēh „Co má přečíst?“

tišrab šāy „Dal by sis čaj?“

- c) *ḥa/ha* – toto proklitikum reprezentuje postoj mluvčího k budoucnosti a hlavně jako blízký záměr nebo silný závazek.

³⁴ Brustad v případě imperfektivu v dialektech rozlišuje „značené“ a „neznačené“ formy a domnívá se, že mají spíše povahu modální než aspektuální. Primární funkcí „neznačeného“ imperfektivu je subjunktiv, zatímco „značený“ imperfektiv (*bi-* a *ḥa/ha-*) vyjadřuje indikativ, resp. budoucnost. Viz K. E. Brustad, *The Syntax of Spoken Arabic. A Comparative Study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti Dialects*, Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2000, s. 233-246.

³⁵ Holes, *Modern Arabic*, s. 226-228. Např. Woidich uvádí poněkud obecnější charakteristiku těchto proklitik (bude zohledněno v tabulce č. 5). „*bi-imperfektum slouží k označení přítomnosti a habituálního slovesného děje, [zatímco] ḥa/ha-imperfektum vyjadřuje budoucnost a záměr (intenci).*“ In *Das Kairenisch-Arabische*, s. 61.

³⁶ Holes, *Modern Arabic*, s. 227.

ḥayi ʿra il-kitāb bukra „Zítřa (určitě) bude číst tu knihu“

ḥatišrab šāy „Chystáš se pít čaj?/Budeš pít čaj?“

4.2 ČAS A VID

Již celé generace lingvistů se pokoušely rozlousknout otázku, zdali je arabské sloveso spíše nositelem vidu („aspectualists“) nebo zda jeho vnitřní podstata je složením času a vidu („tense-aspectualists“).³⁷ V současné době se však hledají nové cesty, jak přistoupit ke zkoumání slovesa v arabštině (jak spisovná, tak dialekt), a ačkoli oba citované přístupy stále mají jakousi platnost, shodně je jim vyčítáno, že pokud se snažily o analýzu slovesa, nahlíželi na sloveso vytržené z kontextu. Tato metodologie sice může říci o slovesu v arabštině mnohé, nicméně se tím opominulo postavení a funkce slovesa řekněme v jeho nepřírozenějším prostředí – ve větě.³⁸

Nebudeme se na tomto místě pouštět do obsáhlých analýz, co je čas a co je vid, pro naši potřebu postačí, budeme-li si slovesnou kategorii času definovat jako čas, který obsahuje událost, zatímco vid je nositelem času, který je zahrnut v události. Kupříkladu Eisele ve své práci o slovese v egyptském dialektu využívá Reichenbachovo schéma (původně vytvořené pro angličtinu), které popisuje čas a vid ve vztahu k R, S a E. Vid bychom tedy podle něj nazvat „čas události“ (E – event time), kdežto čas by měl určen na základě vztahu k „odkazovému času“ (R – reference time) a může a nemusí kolidovat s „časem promluvy“ (S – speech time).³⁹ Vztah mezi R a S je lineární a označuje odkazující časový odkaz (deictic time reference). Pokud vztah R k S kombinován s vnořeným (embedded) nedeiktickým časovým odkazem E k R, pak se tento vztah stane asociativním (implikuje vid). V níže uvedené tabulce č. 3 (pro lepší přiblížení uvádíme časové tvary v angličtině) je tedy vidovo-časové schéma odvíjeno od různých časových vztahů mezi R, S a E. Např. pokud $R=S$ (současnost) a $E<R$ (E předchází R), potom je sloveso v předpřítomném čase (present perfect), a jestliže $R>S$ (R následuje po S) a $E=R$ (E je souběžné s R), potom se jedná o jednoduchou budoucnost.⁴⁰

³⁷ J. C. Eisele, *Arabic Verbs in Time: Tense and Aspect in Cairene Arabic*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999, s. 5-14.

³⁸ Za všechny badatele, kteří zvolili kontextuální přístup, jmenujme ty, s nimiž jsme pracovali i v této diplomové práci – Brustad či Bahloul.

³⁹ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 60.

⁴⁰ Ibid., s. 31-35.

Tabulka č. 3

simple present	S=R=E
simple past	E=R<S
simple future	S<R=E
present perfect	E<R=S
past perfect	E<R<S
future perfect	S<E>R

Eisele zde kombinuje Reichenbachův rámec s Carlsonovou analýzou nepříliš častých plurálů. Jeho cílem je vytvoření jakési binární opozice specifický vs. nespecifický časový odkaz (reference), čímž chtěl ukázat, že toto rozdělení je velmi vitální zejména u vidového významu (E k R) přítomného času (R=S). V případě arabštiny by to mělo za následek, že sloveso „psát“ *yaktub* (MSA)/*biyiktib* (ECA) může nést habituální nebo iterativní (opakovací) význam. Eisele se snaží ukázat, že habituál je spojen s nespecifickým časovým odkazem a iterativní význam nastupuje tehdy, pokud časový odkaz je specifický.⁴¹

Časové ukotvení události je v arabštině také možné prostřednictvím příslovečných určení času, které mohou buď jednoslovnými lexikálními jednotkami jako např. „nyní“ *‘al-‘ān* (MSA)/*dilwa ‘ti* (ECA), nebo lexikálně složenými výrazy typu „minulý rok“ *‘as-sana ‘al-sābiqa* (MSA)/*‘is-sana illi fātīt* (ECA).

4.2.1 ČAS

Podle Brustad čas odkazuje k morfologii slovesných forem. Úloha těchto forem je v ustavení místa v čase činnosti, události nebo stavů, přičemž by se měl respektovat čas referenční. Jinými slovy tedy arabský perfektiv a imperfektiv reprezentují formy, které nesou morfologické příznaky, resp. u nichž se kumulují některé morfologické kategorie, a které interagují s dalšími gramatickými jevy, aby se vytvořil „časový odkaz“ (time reference), tedy aby byla uchopena charakteristika věty jako celku. Může být určena řadou různých větných a kontextuálních významů, včetně použitých sloves, strukturou souvětí, kontextem diskurzu, popř. v některých dialekttech nedeiktickými příslovci.⁴²

⁴¹ Ibid., s. 56-59, resp. 91-92.

⁴² Brustad, *The Syntax*, s. 203.

Předchozí odstavec v podstatě odkazuje na odbornou diskuzi vedenou v posledních letech, v jejímž centru je otázka, zdali morfologické formy slovesa skutečně nesou jakousi časovou informaci nebo je-li časový odkaz nesen něčím jiným než těmito formami. Na tomto místě bychom rádi zmínili dvě poněkud „radikálnější“, opoziční teorie, které otřásly klasickým vnímáním časových vlastností slovesa.

Maher Bahloul si ve své práci položil otázku, reprezentuje-li binární opozice perfektum/ imperfektum (dle našeho mínění záměrně využívá klasických termínů) nejen ve spisovné arabštině skutečně minulost/neminulost, perfektivní a imperfektivní vid, zároveň čas a vid, nebo snad ještě něco jiného. Již jsme na příslušném místě výše naznačili, v čem spočívá Bahloulova kritika – ve vytržení arabského slovesa (perfekta a imperfekta) z větného kontextu. A dochází k velice „překvapujícímu“ závěru, a to, že jak perfektum (minulý čas), tak imperfektum (neminulost) nejsou nijak časově omezeny a mohou se objevit v různých časových kontextech. Perfektum lze nalézt jednak ve výpovědích s čistě časovou indikací (minulost, přítomnost i budoucnost), jednak i s potlačeným časem (gnómický kontext).⁴³ Ačkoli se tedy vymezuje vůči černobílému vidění perfekta, uznává, že v nejtypičtějším kontextu vyjadřuje minulý čas, v přítomném čase je pak omezen na určitý typ sloves (*fahima*, *’ittafaqa* ad.) a na okamžik promluvy, jako budoucí čas vystupuje např. po částicích kondicionálu. U imperfekta dochází Bahloul k podobným závěrům: snaží se především určit jeho různorodé významy. Ačkoli imperfektum typicky odkazuje k přítomným událostem, je časově neohraničen, tedy nevztahuje se pouze na přítomný čas. Může se objevovat i v kontextu minulého času (např. historický prézens), v gnómických výrocích či vyjadřovat budoucnost. Z předchozích řádků je tedy zřejmé, že se Bahloul vymezuje vůči tradičním přístupům ke slovesným kategoriím (minulost/neminulost), popř. k dělení vid – čas, které pokládá za zavádějící, neboť zahrnují jen některé interpretace, a proto jsou zkratkovité. Bahloul tedy představuje nové vnímání slovesa, které je založeno na neměnných významech, vlastních každé slovesné formě. Těmito vlastnostmi myslí kombinaci TAXISU (simultaneita a anteriorita) a kategorie vidu, která lépe odráží pozici mluvčího. Časovost pak dle Bahloula není nutnou vlastností slovesa, neboť jeho „časová interpretace je kontrolována především pomocným slovesem a záporkami.“⁴⁴

Poněkud odlišný přístup ke zkoumání slovesných forem zvolil kolektiv autorů pod vedením Josepha Aouna. Tito si položili otázku, je-li čas (a vid) u perfektivu a imperfektivu

⁴³ „[P]říčemž oznamovatel je lokalizován mimo časovou linii a téměř nedochází k interakci mezi ním a slovesnou časovostí.“ Bahloul, *Structure and Function*, s. 62.

⁴⁴ Ibid., s. 140.

realizován vokalizkými melodiemi, tj. vokalizací, nebo je-li ho (je) třeba vnímat jako část morfologie shody. Opět zde pracují se dvěma základními morfologickými vzory – zde perfektiv a imperfektiv. Podle těchto autorů existují nejméně dvě možnosti, jak analyzovat perfektivní formy. Sufix perfektivu realizuje a) jak čas, tak shodu, b) pouze shodu, neboť v arabském slovese není flexe pro čas. Na kontrastu koncovek pro minulý čas a záporného slovesa „není“ *laysa* a „stále je“ *lā zāla* ukazují, že přítomnost stejné koncovky u obou posledně zmíněných a přítomného času svědčí o tom, že koncovky „minulého času“ nejsou realizací minulého času, ale že jsou spíše nositeli shody. Řečeno jinými slovy: perfektivní forma nemusí morfologicky označovat minulý čas (perfektiv se může vyskytovat i v kontextu přítomného času). Ani u tzv. imperfektivu se Aoun a spol. nedomnívají, že by nesl čas nebo vid, přinejmenším nelze tuto morfologickou formu takto interpretovat. Jako hlavní argument uvádějí zápornky *lam* a *lan*, což dle těchto badatelů znamená, že imperfektivní forma slovesa sama o sobě čas nenese. Další důkazy o nečasové charakteristice imperfekta přináší: modalita s částicí *qad*, markery budoucího času (*sa-/sawfa*, resp. eg. *ḥa/ha*), neukončené ukotvené věty typu „chci studovat“ *‘arāda ‘an yadrusa*, resp. syr. *baddo yidris*, záporný imperativ po *lā*, resp. eg. *mā...š* a v neposlední řadě použití pro „normální“ přítomnost. Prefix a sufix u imperfekta jsou pouze morfémy shody. Shrnutí předešlých řádků slovy autorů by bylo takové, že „čas v arabštině se zdá býti abstraktním morfémem generovaným v Čase a afixy přítomné na slovesných formách arabštiny jsou odrazem vlastností shody.“⁴⁵ Co se týče aspektu, tak důkazy o tom, že imperfektiv je nositelem vidu, jak se domnívají někteří autoři, jsou rovněž neprůkazné. Jiná je však situace v arabských dialektech, které si „vytvořily“ vlastní vidové značky – v egyptském dialektu např. *bi-*, *ḥa/ha* či *‘ammāl*.⁴⁶

Na základě seznámení se s výsledky výzkumů Bahloula a Aouna a spol. bychom tedy mohli poopravit tvrzení Karen Brustad ze začátku této kapitoly, že morfologie slovesných forem odkazuje k určitému času. Není naším úkolem spor o (ne)časový/vidový charakter morfologických forem arabského slovesa rozhodnout, nicméně jsme tímto chtěli poukázat na zajímavé směry současného zkoumání. My se budeme snažit držet spíše tradičnějšího výkladu těchto forem. Přesto, jak ještě uvidíme, se různí badatelé dokázali shodnout, v jakém rámci by bylo záhodno čtyřúhelník čas/vid/modus/sloveso zkoumat.

Dle Eiseleho představují časové formy v egyptském dialektu dva primární významy, jimiž jsou časový odkaz (time reference) a vid. Tento systém je založen na dichotomii

⁴⁵ Aoun et al., *The Syntax of Arabic*, s. 26. Podobně již E. Benmamoun, *The Feature Structure of Functional Categories. A Comparative Study of Arabic Dialects*, New York/Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 30.

⁴⁶ Srovnej s E. Abdel Massih, *Reference Grammar of Egyptian Arabic*, s. 268.

minulost/ne-minulost morfologických časů,⁴⁷ který může být analyzován na platformě kontextuálně nezávislého rámce. Brustad zde v tomto bodě s Eiselem v podstatě souhlasí a upravuje jeho teorii přidáním nutnosti zkoumat sloveso v rámci kontextuálně závislého času.⁴⁸ Tímto dle našeho názoru jen potvrzuje důležitost posuzování slovesa v rámci větného kontextu, jak požaduje o několik let později Bahloul. Stejně jako ve spisovné arabštině i v arabských dialektech platí, že perfektiv a imperfektiv představují relativní minulost, resp. relativní neminulost ve smyslu jejich časového „rozptylu“ (konkrétní příklady viz níže). Brustad se domnívá, že v arabštině existují dva mechanismy, které mohou posunout relativní časový odkaz (relative time reference) od momentu promluvy k dalšímu bodu, tj. např. k minulosti či budoucnosti. Těmito dvěma mechanismy myslí a) zasazení (embedding) – směr k hlavní větě a b) neutralizace času – diskurzí mechanismus. Tyto pak umožňují, aby vid hrál větší roli než časový odkaz při výběru slovesné formy v určitém kontextu. Časová slovesa jsou však specifickou kategorií a zdá se, že stojí proti tomuto tvrzení, jak ještě uvidíme. Perfektiv a imperfektiv tedy lokalizují činnost relativní k momentu promluvy, avšak referenční bod (point of reference) může být překryt či posunut gramatickými procesy nebo kontexty diskurzu.⁴⁹ Co tedy z toho vyplývá? Arabský systém času je esenciálně spjat s kontextem.

V následujícím výkladu si názorně předvedeme (budeme se snažit použít příklady jak ze spisovné arabštiny, tak egyptského dialektu), že skutečně nelze u jednočlenných slovesných frází tvrdit, že tyto dvě slovesné morfologické formy odpovídají klasické interpretaci. Umístění události v čase vyžaduje určitý referenční bod. Normální perfektiv/imperfektiv specifikuje přítomnost tohoto bodu jako odkazovacího (deiktického) centra. Na příkladu „jedl jsem“ *ʾakaltu/eg. ʾakalt* vidíme, že činnost předchází čas promluvy, zatímco v případě „já jím“ *ʾākulu/eg. bākul* činnost koinciduje s časem promluvy. V některých kontextech imperfektiv zdůrazňuje spíše objevení se události než její časový dosah. Tento jev se často užívá při živých reportážích, např. v „Všítil vítěznou branku“ *wa yusaddidu hadafa al-fawzi/eg. wi yisaddid hadaf il-fawz*.⁵⁰

⁴⁷ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 63.

⁴⁸ Brustad, *The Syntax*, s. 204.

⁴⁹ Ibid., s. 205.

⁵⁰ Bahloul, *Structure and Function*, s. 108.

4.2.1.1 Imperfektiv jako minulý čas

Imperfektivní forma může vyjadřovat minulý čas, zejména pokud se jedná o narativ, o žurnalistické či akademické práce. Níže uvedený příklad titulku v novinách hovoří o události, která již proběhla, avšak sloveso je v imperfektivu.

dītrūyt tattahimu 'l-yābānīyīna bi-muḥāwalati kasbi 'l-sūqi 'l-'amrīkī. (MSA)

„Detroit obvinil/obviňuje Japonce, že usilují o ovládnutí amerického trhu.“

4.2.1.2 Perfektiv jako přítomný čas

V některých případech lze perfektiv interpretovat v termínech přítomného času. Časové ukotvení události téměř souhlasí s momentem promluvy, avšak sloveso „rozuměls“ *fahimta/eg. fahimt* je perfektivní. Skutečnost, že perfektivní forma slovesa se v tomto případě vyskytuje společně s příslovečným určením času „nyní/teď“ *'al-'āna/eg. dilwa'ti*, je pro to důkazem.⁵¹ V MSA může být perfektiv nahrazen imperfektivní formou, v dialektu je pak hlavní přítomnost příslovce času, aniž by se v obou případech změnil význam.

yağibu 'an tantahiya min hāḏā 'l-'amali 'l-'āna hal fahimta/hal tafhamu? (MSA)

lāzim tixallaṣ iṣ-ṣuḡl da dilwa'ti fihimt? (ECA)

„Teďka musíš přestat pracovat, rozuměls?“

4.2.1.3 Perfektiv a imperfektiv jako budoucí čas

Perfektivu se hojně využívá pro vyjádření budoucího času ve větách podmínkových (pro hypotézu či pro přání).⁵² Užití perfektivu zdůrazňuje dokončenost určitého děje (vid), ačkoli je tento děj umístěn do budoucnosti (čas). V egyptské arabštině má sloveso v hlavní větě většinou budoucí tvar. Na rozdíl od spisovné arabštiny užívá ECA při pracích frázích imperfektiv.

⁵¹ Ibid., s. 51-54.

⁵² Ibid., s. 60-61.

raḥimahu ʿl-llāhu/ʿal-llāhu yarḥamuhu (MSA)

„Alláh mu požehnej!“

ʿidā zākirt ḥa/hatingaḥ (ECA)

„Budeš-li se učit, uspěješ“

ʿal-llāhu yihfazak (ECA)

„Bůh tě ochraňuj“

4.2.1.4 Budoucnost s modální hodnotou

Kromě časových funkcí mohou proklitika *sawfa/sa-*, resp. eg. *ḥa/ha* pro vyjádření budoucnosti nést i modální hodnoty jako je předpověď, záměr či určitost.⁵³ Dialektové proklitikum *ḥa/ha* mnozí autoři demaskují jako upadlou pohybového participia predikátu *rāyih* „jdoucí“ (podobné anglickému „going to“) a reprezentuje v podstatě vyjádření směru v prospektivním významu.⁵⁴

sa-/sawfa ākulu (MSA)

ḥa/hākul (ECA)

„Budu jíst“

4.2.1.5 Čas nevázaný

V některých kontextech bychom mohli nalézt čas, který bychom mohli nazvat časem nevázaným. Jedná se především o slovesa užitá v příslovích (proverbia) – příklad č. 1. V těchto případech je pak základní funkcí imperfektivu nezávislost jak na ději, tak na čase promluvy.⁵⁵ V příkladech č. 2 a č. 3 je čas také nevázaný a implikuje jistý stupeň věčnosti (reklama). Všimněme si, že tyto dva příklady se velice podobají podmínkovým větám, avšak

⁵³ Ibid., s. 118.

⁵⁴ Benmamoun, *The Feature Structure*, s. 39.

⁵⁵ Bahloul, *Structure and Function*, s. 106-128.

nenalezneme zde podmínkovou částici, přičemž hlavní sloveso je v imperativu a výsledek v imperfektivu.⁵⁶ Podobně pak sloveso použité v příkladu č. 4 je bezčasové. Jedná se o tzv. gnómický kontext.⁵⁷

1. *wa naḥnu naḥtarimu ʿl-qānūna* (MSA)

wi eḥna niḥtarim ʿil-qānūn (ECA)

„Ctíme zákon.“

2. *ḥālif tu ʿraf* (MSA)

“Bud’ jiný, budeš známý.“

3. *fattaḥ ʿēnak tākul malban* (ECA)

“Otevři oči, a budeš jíst ‘malban’.

4. *man zara ʿa ḥaṣada* (MSA)

ʿilli yizra ʿ yuḥsud (ECA)

“Těžko na cvičišti, lehko na bojišti“

4.2.2 VID

Jak jsme již naznačili v předchozích odstavcích, vid představuje jakousi vnitřní strukturu události. Podíváme-li se na vid blíže, lze tvrdit, že jakákoli situace může být pak bud’ stavová, nebo dynamická. Slovesa označující stavy, jako např. „já vím“ *ʿa ʿrifu*, jsou slovesa stavová, která se mění svou podstatu pouze v závislosti na vnějších okolnostech. Avšak i stavová situace může ve své vnitřní struktuře zahrnovat počáteční i konečný bod, např. vyskytuje-li se ve větě intervalové příslovečné určení času (3 roky).⁵⁸ Druhým typem sloves jsou slovesa dynamická, „mluvím“ *ʿatakallamu*, označující proces, který je implicitně složen z různých fází.

V následujícím výkladu rozvedeme rozdělení arabského slovesa na perfektiv a imperfektiv z hlediska vidového.

⁵⁶ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 78.

⁵⁷ Bahloul, *Structure and Function*, s. 57.

⁵⁸ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 66.

4.2.2.1 Imperfektiv

Habituál a opakovací vid stavových a dynamických sloves jsou vidy imperfektivními, přičemž ve všech variantách arabštiny je patrná neukončenost děje či stavu.⁵⁹ Habituální vid předpokládá situaci, jež je rozložena v čase, zatímco vid opakovací (iterativní) se objevuje u pravidelně se opakujících událostí. V příkladu č. 1 vidíme, že stav „vědění“ začal již někdy v minulosti a pokračuje až do současnosti, s možným přesahem do budoucnosti. Ve spisovné arabštině imperfektivní forma je typická pro stavy, zatímco v egyptském dialektu je přirozenější přidání částice (proklitika). Stavy, které indikují jakousi charakterickou vlastnost subjektu - příklad č. 2, tedy přibírají ve své imperfektivní formě prefix *b(i)-*.⁶⁰

1. *'a 'rifu muškilataka* (MSA)

'ārīf muškiltak (ECA)

“Znám tvůj problém.”

2. *'anā ba 'raf 'a 'ra* (ECA)

“Vím, jak číst”

Co se týče imperfektivních dynamických situací, pak shledáme, že jak ve spisovné, tak v egyptské arabštině nenalezneme morfologické rozlišení mezi habituálem, iterativním či progresivním videm. Typickým pro tyto případy je v ECA opět prefix *b(i)-*. Je-li nutno vyjádřit obsah výpovědi explicitněji, lze tak učinit prostřednictvím časových adverbii. Eisele však upozorňuje, že proklitikum *b(i)-* není úplně univerzální, v některých kontextech odpadá. Jedná se především o případy, kdy časový odkaz je nespecifický nebo pokud by jeho užití bylo nadbytečné, např. pokud se již jedno proklitikum *b(i)-* či *ḥa/ha* ve stejné větě předtím objevilo.⁶¹ Tento častý prefix může být rovněž vypuštěn v souvislosti se slovesy, které vyjadřují změnu, začátek či ukončení určité dynamické situace, hovoříme o slovesech jako jsou „stát se“ *ba 'a/yib 'a*, „začít“ *'ibtada/yibtedi* či „přestat“ *baṭṭal/yibaṭṭal*, nebo pokud je průběhovost a opakovatelnost události zdůrazněna přítomností sloves typu

⁵⁹ Holes, *Modern Arabic*, s. 218.

⁶⁰ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 93-94.

⁶¹ Ibid., s. 81-82.

„sedět“ *ʿa ʿad/ya ʿud*, „zůstat“ *fiḍil/yifdal* ad. Tato slovesa jsou v odborné literatuře často řazena k tzv. časovým nebo pomocným slovesům, která jsou schopna tvořit složené slovesné formy. O tomto však pohovoříme podrobněji na příslušném místě této diplomové práce.

4.2.2.2 Perfektiv

Perfektiv poukazuje především na ukončenost děje a stavu, nehledě na vnitřní strukturu události. Tato interní struktura se v arabštině implikuje díky lexikálnímu významu slovesa, sémantický rys vlastní každému slovesu, který určuje zda E nebo R je momentem v čase nebo intervalem.⁶²

Již jsme se zmínili, že perfektiv se obvykle vztahuje k minulosti. Perfektiv se však může často vztahovat k některým minulým událostem, které vyúsťují v současnosti nebo jsou přítomnosti časově blízké. Nedávnost může být v rovněž umocněna příslovcem času. Trvalost a časová blízkost je v egyptském dialektu nejčastěji uvedena participiem, ve spisovné arabština pak částicí *qad* (již). Funkce *qad* však může být spíše emfatizující než označující nedávnost, resp. může se interpretovat telicky, tedy zdůrazňovat, že událost skončila (je úplná).⁶³

Zajímavá je dle našeho názoru rovněž poznámka, že perfektiv v arabštině nerozlišuje mezi událostí, která se stala v určitém pevném bodu minulosti, a mezi dějem, který proběhl v neurčité minulosti. Rozlišení v těchto případech závisí pouze na kontextu nebo na užití časových adverbíí.

4.3 SHRNUÍ

Na několika předchozích strankách jsme se snažili přiblížit současné nahlížení na sloveso jak z pozice spisovné arabštiny, tak z hlediska egyptského dialektu, přičemž jsme se podrobněji věnovali především jeho vnitřní charakteristice. Řečeno jinými slovy: předmětem našich úvah byly modální, časové a vidové vlastnosti dvou základních forem arabského slovesa – perfektivu a imperfektivu. Představili jsme rovněž odbornou diskuzi, která problém interní

⁶² Ibid., s. 65-66.

⁶³ Bahloul, *Structure and Function*, s. 72-77. Na příkladu jedné věty uvádí Bahloul její tři možné interpretace: nedávnost, úplnost a zdůraznění.

povahy slovesa zkoumá. Pokud bychom se měli přiklonit k některé ze zmíněných teorií, pak bychom se asi přiklonili k názoru Karen Brustad, potažmo Johna Eiseleho, že základní vlastností arabského slovesa - máme zde na mysli jednoduchou slovesnou frázi - je, zjednodušeně řečeno, jednak jeho vidovost, představovaná gramatikalizací morfologických forem či sémantickými vlastnostmi každého slovesa, jednak časový odkaz, vyplývající buď z kontextu, nebo prostřednictvím užití časových adverbíí. Přístup ke slovesu, který prezentují např. Bahloul nebo Benmamoun, pokládáme sice za velice zajímavý a podnětný, avšak příliš radikální,⁶⁴ tzn. že arabské sloveso nemůže být definováno ani časově, ani z vidové perspektivy, poněvadž z kontextu či morfologických forem pro to nenalezneme dostatek důkazů. Čili by se dalo říci, že jsme zvolili jakousi střední cestu mezi jednostrannými tvrzeními (sloveso je pouze vidové/sloveso je pouze časové) a tvrzeními, která v podstatě popírají, že by sloveso bylo nositelem jakéhokoli rysu. V neposlední řadě tato zlatá střední cesta je ideálním metodologickým přístupem pro analýzu (arabského slovesa) obecně.

V tabulkách č. 4 a č. 5 jsme se tedy pokusili, snad nikoli příliš zjednodušeně, zobecnit poznatky, které jsou výslednicí a odkazem na obsah minulé kapitoly. Tabulka č. 4 představuje spisovnou arabštinu (MSA), zatímco tabulka č. 5 zastupuje egyptský/káhirský dialekt (ECA). V obou tabulkách jsme se pokoušeli zachytit nejdůležitější jevy spojené s morfologickými formami arabského slovesa, ke kterým pak přistupují typické proklitické částice. Ze srovnání obou forem arabštiny je tedy na první pohled zřejmé, že egyptská arabština předčí spisovnou co do počtu přistupujících proklitik – týká se to však výhradně imperfektivních forem slovesa. Tato proklitika u egyptské arabštiny, připomeňme si, jsou pak vyjádřením modálního a vidového charakteru, zatímco ve spisovné arabštině je např. modalita vyjádřena příslušnými koncovkami.

Závěr z interpretace těchto tabulek by dle našeho mínění byl následující: arabské sloveso inherentně má časovou (obecně), vidovou a modální podstatu, kterou spoluurčují syntaktické, lexikální a kontextuální okolnosti.

⁶⁴ Je však nutno přiznat, že vyváženější posouzení jejich přístupů by vyžadovalo hlubší lingvistickou erudici autora této práce. Z hlediska obsahu diplomové práce jsme však pokládali za zajímavé se těmito autory zabývat. Ostatně již Karel Petráček ve své gramatice pro studenty orientalistických oborů z roku 1977 vyzýval k přehodnocení tehdejších lingvistických analýz týkajících se arabského slovesa.

Tabulka č. 4⁶⁵ (MSA)

Forma ↓	Kategorie →	čas (tense)	vid (aspect)	způsob (modal)
perfektiv		+	+	-
imperfektiv		+	+	+
<i>sawfa/sa</i> -imperfektiv		+	- (?)	+

Tabulka č. 5⁶⁶ (ECA)

Forma ↓	Kategorie →	čas (tense)	vid (aspect)	způsob (modal)
perfektiv		+	+	-
imperfektiv		+	(+) ⁶⁷	+
<i>ha/ħa</i> -imperfektiv		+	+	+
<i>bi</i> -imperfektiv		+	+	+
<i>‘ammāl+(bi-)</i> imperfektiv		+	+	+
			(budoucnost)	(závazek)
			(habituál a iterativ)	(indikativ – durativ)
			(intenzita)	(indikativ – progresiv)

⁶⁵ Tabulky č. 4 a 5 nebyly převzaty z žádné publikace, ale odrážejí pohled na věc autora tohoto pojednání.

Nicméně zdroje inspirace u tabulky č. 4 byly následující: Petráček, *Základy*, s. 70-109; K. C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, New York: Cambridge University Press, 2005.

⁶⁶ Tabulka č. 5 byla vytvořena na základě informací z těchto zdrojů: Abdel Massih, *Reference Grammar*, s. ?; Brustad, *The Syntax*, s. 163-246; A. Czapkiewicz, *The Verb in Modern Arabic Dialects as an Exponent of the Developing Processes Occurring in Them*, Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975, s. 129-157; Eisele, *Arabic Verbs*, s. 81-88; Woidich, *Das Kairenisch-Arabisches*, s. 283.

⁶⁷ „Je dosti obtížné určit přesnou vidovou povahu neznačeného imperfekta, zejména když je použito s nespécifickým časovým odkazem. Je to dáno skutečností, že ani pro jasně procesivní formu *bi*-imperfektivu nemusí nedeiktický časový odkaz znamenat procesivní interpretaci této formy.“ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 82.

5 SLOŽENÁ ČASOVÁ SLOVESA

V této části bychom se pokusili opět o něco přiblížit k předmětu této diplomové práce, a to k analýze složených časových sloves (frází) v egyptském dialektu arabštiny. Dříve však než k přistoupení k vlastní analýze korpusu, která bude následovat v příští kapitole, jistě nebude od věci, pokud si vyložíme několik pojmů: slovesná fráze, pomocná slovesa, složená slovesa, časová slovesa apod. Hlavním úkolem tedy bude charakterizovat si tyto termíny a stanovit, která slovesa si „zaslouží“ být označena za časová a která tedy mohou tvořit slovesné časové fráze a jakých podob pak mohou tyto složené fráze nabývat.

5.1 SPISOVNÁ ARABŠTINA

Než se budeme zabývat časovými slovesy v egyptském dialektu, stručně si představíme situaci ve spisovné arabštině. Podle klasické definice jsou složené slovesné fráze v arabštině úzce spojeny s užitím pomocného slovesa, přičemž každá fráze se může skládat z více než jednoho hlavního slovesa. Pomocná/časová slovesa⁶⁸ mohou být použita ve spojení s hlavním slovesem pro vyjádření různých časových rovin a vidů (především díky částici *qad*). Složená slovesa jsou pak v podstatě časy, které jsou složeny z perfektivní a imperfektivní formy pomocného slovesa „být“ *kāna*, resp. *yakūnu* a hlavního slovesa.⁶⁹

Co nám tato stručná charakteristika složené slovesné fráze vlastně říká? Napříč odbornými arabistickými kruhy panuje vesměs jednota, že prioritní funkcí pomocného/časového slovesa *kāna/yakūnu* je jeho časová reference, tedy že ukotvuje slovesnou frázi v určitém časovém kontextu. Druhým rysem by pak mohl být fakt, že mezi toto pomocné/časové sloveso a sloveso hlavní nevstupuje žádný další větný člen, s výjimkou již zmíněné modálně-aspektuální částice *qad*⁷⁰, popř. subjektu.

Hlavní význam tohoto pomocného slovesa je ukotvení časovosti slovesné události, respektující moment oznámení. Pokud je hlavní sloveso perfektiv, pak toto zdůrazňuje svůj

⁶⁸ O možném rozlišení mezi pomocnými a časovými slovesy pohovoříme u části týkající se egyptského dialektu.

⁶⁹ Ryding, *A Reference Grammar*, s. 446. Jinými slovy např. Eisele, *Arabic Verbs*, s. 62. „Rozdělení na jednoduché a složené časové formy je definováno na čistě formálních základech: jednoduchá forma je ta, která se skládá pouze z jednoho slovesa, zatímco složené časy jsou ty, které zahrnují více než jednu slovesnou formu.“

⁷⁰ Důležitosti částice *qad* ve spisovné arabštině nevyhne téměř žádný badatel a věnují jí ve svém díle nemálo prostoru. Za všechny např. Holes, *Modern Arabic*, s. 233-234 nebo Bahloul, *Structure and Function*, s. 72-104.

aspektuální charakter – zejména svou ukončenost, zatímco imperfektivní konstrukce signalizují neohraničenost slovesného procesu.⁷¹

5.2 EGYPTSKÝ DIALEKT

Po stručné charakteristice slovesné fráze ve spisovné arabštině, obrátíme nyní svou pozornost ke složeným časovým slovesům v egyptském dialektu. Situace je zde totiž o poznání složitější, což je dáno především počtem sloves, která mohou v časových frázích sloveso „být“ *kāna* zastoupit. Jaká je skutečná situace, uvidíme ve výkladu, který bude následovat.

Stejně jako ve spisovné arabštině mohou slovesa i dialektech tvořit slovesné fráze, tzv. verbální sekvence, skládající se ze dvou a více sloves, které se objevují těsně za sebou. Abdel Massih uvádí, že tato verbální sekvence může mít až 6 členů.⁷² Slovesná fráze (obecně) se pak vyznačuje jednak tím, že hlavní (významové) sloveso může být nahrazeno jakýmkoli jiným slovesem, přičemž sloveso pomocné může být nahrazeno pouze omezeným počtem sloves, jednak skutečností, že pomocná slovesa mají ve verbální sekvenci své pevně stanovené místo.

Mezi autory, kteří se zabývají řadu let (nejen) egyptským dialektem, nepanuje dokonalá jednota, jak by se správně mělo označovat první sloveso slovesné časové fráze. Je-li to pouze pomocné sloveso nebo zdali se ono sloveso vyznačuje jakousi přidanou hodnotou, která by pak takovému slovesu přiznávala určitý statut a udávala mu rámec, v němž by mohlo být interpretováno. Domníváme se, že nejlépe tento fakt vyjadřuje polemika mezi J. Eiselem a K. Brustad, neboť ostatní autoři otázku terminologie v případě „pomocných“ sloves nepovažují za důležitou.⁷³ V několika odstavcích si tedy jejich kontroverzi představíme.

Americký badatel Eisele ve své práci o slovese v arabštině cítil potřebu se vymezit vůči do té doby převládajícím názorům na funkci a počet pomocných sloves v egyptském dialektu. Počátečním impulzem pro hlubší analýzu mu byl zřejmý rozpor mezi výstupy jiných badatelů – konkrétně mezi E. Jelinek, autorkou svého času vlivné publikace (vydáno 1981) o slovese v egyptském dialektu, a Egyptanem E. Abdel Massihem, tvůrcem známé gramatiky

⁷¹ Bahloul, *Structure and function*, s. 65, resp. s. 136-140. „Časová interpretace slovesné fráze je kontrolovaná užitím pomocného slovesa nebo záporek (lam/lan).“

⁷² Abdel Massih, *Reference Grammar*, s. 270. Příklad: *kān yiḥibb yibtidi yirūḥ yit ‘allim yi’ra* (He would have liked to start going to learn how to read).

⁷³ Skutečně většina autorů, kteří se věnují složeným slovesným tvarům se přidržují tradiční definice (a to i ti nejprogresivnější jako je Bahloul či Benmamoun) slovesa *kāna/kān* jako slovesa pomocného (zkratka AUX – auxiliary „pomocné“).

(1976). Oba badatelé se naprosto rozešli v otázce, kolik a která slovesa mohou být pokládána za pomocná. Zatímco např. Abdel Massih tvrdil, že v podstatě každé sloveso, které může ukotvit (*embed*) další větu, lze pokládat za pomocné, Jelinek svou teorii založila na víceméně minimalistickém přístupu – jediné sloveso, které je hodno být nazváno pomocným, je sloveso „být“ *kān*. Eisele tyto rozdíly pak omlouvá tím, že oba autoři byli vedeni odlišnými zájmy: analýza Jelinekové byla zaměřena teoreticky a snažila se především odlišit *kān* od ostatních sloves, přičemž Abdel Massihův přístup byl spíše deskriptivní a zdůrazňoval ty oblasti syntaxe, v nichž se ostatní slovesa chovají jako *kān*.⁷⁴

Jakými kritérii by tedy mělo určení pomocného slovesa řídit? Na začátek Eisele upozorňuje, že principiálně všechna první slovesa („pre-verbs“) ve slovesné frázi egyptského dialektu sdílejí celou řadu syntaktických podobností, jako je obrácený slovosled či tvoření záporu, ačkoli se odvíjejí od odlišných syntaktických struktur. Hlavní roli by ale měly hrát syntaktické a sémantické vlastnosti daného slovesa.⁷⁵

Eisele při definování pomocného slovesa využívá především negativní deskripci (nejsou jako..., na rozdíl od...) ostatních sloves (predikátů) jako opozici ke slovesu *kān*. Toto sloveso se dle jeho názoru substanciálně syntakticky od ostatních liší tím, že není nikdy užito s komplementizátory (*complementizers*). Tuto nepřiliš jasnou větu bychom mohli opsat rovněž následovně: *kān* funguje jako pravé pomocné sloveso ve slovesné frázi typu „AUX + hlavní sloveso“. Na druhou stranu slovesa, která umožňují přítomnost komplementizátoru, fungují jako predikátory ve slovesné frázi typu „predikát + complement“. Pouze několik málo sloves (aspektualizátory, modální slovesa – pseudo-pomocná slovesa) v egyptském dialektu se strukturálně podobají *kān*. Eiselemu jde tedy zejména o skutečnost, laicky řečeno, že za (pseudo-) pomocná slovesa mohou být pokládána ta, za nimiž následuje ihned hlavní sloveso a nikoli spojka, popř. jiný větný člen.

Zásadní sémantické kritérium představuje tvrzení, že takové sloveso je schopno ukotvit (*embed*) všechny další časové formy. Eisele sice připouští, že i některá jiná slovesa mají tuto schopnost, ale od *kān* se odlišují jak syntakticky, tak sémanticky. Tzv. pseudo-pomocná slovesa, která vykazují určitou syntaktickou podobnost s *kān*, se pak od něj liší především svými ukotvujícími vlastnostmi: např. mohou ukotvit pouze neznačený imperfektiv.

Tabulka č. 6 pak přehledně shrnuje a konkretizuje výše řečené.

⁷⁴ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 159-161. Analýza Jelinekové má podle Eiseleho dvě základní chyby: zakládala se na chybných či nedostatečných datech a je povýtce sémantická.

⁷⁵ Ibid., s. 162-164.

Tabulka č. 6 (upraveno dle Eisele)⁷⁶

Sémantický rys (co lze ukotvit) ↓	Syntaktický rys (umístění komplementizátoru) →	I žádný	II optional	III povinný
A. všechny typy		„být“ <i>kān</i> [„být, stát se“ <i>yib´a</i>] [„být nutný“ <i>lāzim</i>]	„myslet“ <i>iftakar</i> apod.	„řici“ <i>´āl</i> „věřit“ <i>sadda´</i>
B. pouze neznačený imperfektiv		„pokračovat“ <i>fiḍil</i> „stát se“ <i>ba´a</i>	„začít“ <i>ibtada</i> ad.	
C. pouze perfektiv/aktivní part.		„jít“ <i>rāh</i> „vstát“ <i>´am</i>		
D. pouze bi-imperfektiv/aktivní part.			„vidět“ <i>šāf</i>	

Shrneme-li Eiseleho analýzu pomocných sloves v egyptském dialektu, tak pod pojmem „pomocné sloveso“ si je třeba představit spíše třídu lexikálních jednotek, než oddělenou syntaktickou kategorii. Tato třída lexikálních jednotek je charakterizována řadou syntaktických a sémantických vlastností, které reflektují především jejich ukotvovací schopnost. Kromě prototypického *kān* lze v této skupině nalézt i další členy, které vždy sdílejí pouze některé z vlastností prototypu (modální tvar „být nutný“ *lāzim* nebo aspektualizátory typu „pokračovat/zůstat“ *fiḍil* či „být/stát se“ *ba´a*). Eisele shledává čtyři rysy, na jejichž základě pak víceméně definuje pomocná slovesa:⁷⁷

1. nemohou být nositeli spojky, resp. po takovýchto slovesech nemůže následovat spojka (např. *že*);
2. subjektivá koreferencialita mezi členy slovesné fráze je závazná;
3. mohou ukotvovat jak modální slovesa, tak nemoďální (např. značený a neznačený imperfektiv);

⁷⁶ Ibid., s. 165.

⁷⁷ Ibid., s. 210.

4. nedovolují ukotveným (hlavním) slovesům nést deiktický časový odkaz.

V této chvíli bude stačit, když Eiseleho analýzu shledáme velmi přínosnou, ačkoli ne vždy přehlednou, ostatně se s ní setkáme a využijeme ji rovněž v dalším výkladu.

Již výše jsme předeslali, že s některými Eiseleho výstupy polemizuje vynikající znalkyně arabských dialektů Karen Brustad. Její výtky vůči svému kolegovi nejsou ani tak teoretické či obsahové, jako spíše terminologické, čímž posouvá debatu o pomocných slovesech do jiné roviny a dává jí nový náboj. V zásadě Brustad souhlasí s tvrzením, že v egyptském dialektu nalezneme celou řadu sloves, která se syntakticky a funkčně velice podobají prototypickému slovesu *kān* a nesou sémantický význam ve smyslu „stát se“, „začít“, „pokračovat“ atd. ve smyslu změny stavu či zastavení obvyklé habituální aktivity. Podle této badatelky se však tento typ sloves liší od ostatních tím, že zasazují ostatní slovesa časově, nikoli modálně, jak se domnívají někteří badatelé či autoři gramatik různých dialektů.⁷⁸ V tomto se tedy jedná o obsahový problém. Brustad však usiluje o něco jiného – o terminologickou změnu. Domnívá se, že charakteristika těchto sloves jako sloves pomocných či aspektualizátorů (ostří je zde namířeno i proti terminologii Eiseleho) je nepřesné, resp. zavádějící. Hlavní funkcí této skupiny sloves je podle ní ta, že poskytují časový rámec pro další děje nebo stavy, a především z tohoto důvodu Brustad upřednostňuje nazývat taková slovesa slovesy časovými. Tento druh sloves je pak samozřejmě schopen tvořit složené časové fráze, tj. ukotvovat následující sloveso.

Ani v její kritice samozřejmě není zpochybněno postavení archetypického časového slovesa *kān*, které jako jediné z této skupiny sloves dokáže ve slovesných frázích zasadit všechny tři slovesné formy – perfektiv, imperfektiv a participium. Význam a funkce tohoto slovesa, jak se dá očekávat, jsou téměř identické napříč arabskými dialekty. Stejně jako ostatní časová slovesa označuje pouze časový rámec činnosti, která je vztažena k momentu výpovědi (vid je druhořadý).

Která další slovesa se tedy vedle archetypálního *kān* mohou řadit ke slovesům časovým egyptského dialektu? Tabulka č. 7 nám to graficky znázorní:

⁷⁸ Brustad, *The Syntax*, s. 149.

Tabulka č. 7 – časová slovesa v egyptské arabštině⁷⁹

začátek, vstup (stav nebo zvyk)	počátek (dějová slovesa)	již ne více	pokračovat (continue, keep doing)
<i>ba´a</i>	<i>ba´a</i> <i>ibtada</i>	<i>ma ba´āš</i>	<i>fīḍil</i> <i>´a´ad</i>

Představená slovesa je však třeba u Brustad vnímat v kontextu dalších časových sloves z různých arabských dialektů. Nicméně je třeba kriticky poznamenat, že egyptskému dialektu se ve své analýze časových sloves věnuje zdaleka nejméně, což se, dle našeho mínění, negativně odráží na její schopnosti plně postihnout šíři užití citovaných sloves. V podstatě se její zkoumání omezují na pár (výběrových) příkladů a pár vágních tvrzení typu: „*Ostatní časová slovesa [na rozdíl od kār] bez problémů zasazují neznačený imperfektiv či participia sloves stavových.*“⁸⁰ Pro takováto tvrzení však neuvádí žádné další důkazy.

Z obsahového hlediska by pak z příslušné části její knihy *The Syntax of Arabic* vyplývalo, že za (pravá) časová slovesa pokládá Brustad (viz výše zmíněná tabulka) pouze perfektivní tvary. Nabízí se tedy otázka, jedná-li se o záměr autorky, tedy že především sufigované formy arabského slovesa lze pokládat za časová, nebo jestli prefigovaným tvarům přisuzuje jinou, nečasovou úlohu. Na základě textu by se však zdálo, že kladně odpovídá pouze na otázku první. Bohužel z tohoto hlediska se jedná o veliký nedostatek jinak velmi kvalitní práce.

Nicméně pro nás je v tuto chvíli důležité zjištění, že všichni autoři, s nimiž jsme se měli možnost seznámit, se víceméně shodují v náhledu na pomocná/časová slovesa⁸¹ jakožto druhu sloves odkazujících k určitému časovému rámci, resp. že jejich hlavní funkce je

⁷⁹ Ibid., s. 215.

⁸⁰ Jen pro ilustraci: podle výsledků analýzy našeho korpusu je slovesná fráze *kār* + *y*-imperfektiv velice produktivní, registrujeme 278 výskytů, zatímco spojení *ba´a* + *y*-imperfektiv má „pouze“ 116 výskytů.

⁸¹ Jestliže budeme v následujícím výkladu hovořit o tomto typu sloves, budeme trochu alibisticky užívat spojení pomocná/časová slovesa. Pomocná jsou pro nás v tom ohledu, že ukotvují hlavní sloveso, časová pak, že jsou schopna zasadit složenou slovesnou frázi do určitého časového rámce. Jsme si vědomi, že se jedná o docela šalamounské řešení, ale dle našeho názoru toto spojení nejlépe vystihuje dialektickou povahu těchto typů sloves.

časová.⁸² Samozřejmě ne každý autor věnuje složeným slovesným frázím stejnou pozornost. Je to částečně ovlivněno charakterem práce, zájmem autora a v neposlední řadě i předpokládaným čtenářským obecnstvím. Zkrátka se to odráží zejména v hloubce předkládané analýzy. Z této perspektivy si zaslouží zmínku především dva autoři, kteří provedli důkladnější rozbor složených slovesných tvarů, ačkoli každý k tomuto rozboru přistoupil z odlišných úhlů. Máme na mysli J. Eiseleho, který předložil jakousi vnitřní charakteristiku jednotlivých členů slovesné fráze, a M. Woidicha, jenž pak různé kombinace pomocného/časového a hlavního slovesa a jejich funkce popsal vsutku s příslovečnou německou přesností. Upravený Woidichův výstup pak bude podkladem pro naši vlastní analýzu.

Ačkoli jsme se v předešlých odstavcích zevrubně věnovali složeným slovesům (časům), jistě se nic nestane, připomeneme-li si, že složené slovesné fráze se musí skládat z nejméně dvou sloves. První sloveso plní roli pomocného/časového slovesa a v podstatě je schopno časově ukotvit sloveso hlavní. V Eiseleho terminologii by definice složených časů zněla asi následovně: „*Pomocné sloveso, tj. příslušná forma slovesa kân, zahrnuje poukazovací (deiktický) časový odkaz, zatímco slovesná forma, kterou kân ukotvuje a je identická s jednoduchými slovesnými časy, vyjadřuje nepoukazovací (nedeiktický) časový odkaz.*“⁸³

Pokud si vzpomeneme na tabulku č. 3, v níž jsme reprodukovali Eiseleho pohled na časy v arabštině ve spojení se slovesnými formami, zjistíme, že v případě poukazovacích časových odkazů perfektivní formy slovesa *kân* pro minulost (R<S) a tvaru pro budoucnost *ha/haykûn* (S<R) neshledáváme žádné pochyby. Poněkud jiná situace panuje ve spojení s formou *biykûn*, která by měla odkazovat k přítomnosti. Eisele sice *biykûn* přiznává „přítomné čtení“, avšak upírá mu jeho progresivitu, neboť dle jeho mínění tato forma má pouze habituální vlastnost, tedy má pouze nespecifickou časovou referenci, graficky pak vyjádřeno nepřiliš jasným intervalem (S[...R[...R...]S).⁸⁴

⁸² Mimo Eiseleho a Brustad jmenujme např. Bahloula, Woidicha či Holese. Posledně dva jmenovaní by však jedním dechem dodali a zdůraznili i aspektuální (zejména Woidich) a modální (hlavně Holes) povahu těchto sloves.

⁸³ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 166. Pomocné sloveso tedy označuje zvolený odkazovací čas R ve vztahu k času promluvy S. Hlavní sloveso pak označuje vztah odkazovacího času R k času děje E nebo k času, během něhož se slovesný děj probíhá.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 167-168. Na s. 173 záležitost s *bi-imperfektivem* dále upřesňuje a vyplývají z ní dva závěry: a) pokud je *bi-imperfektiv* použit v ukotvené formě, poskytuje procesivní čtení pro časové odkazy (minulost a budoucnost), ačkoli tyto odkazy nejsou v ECA explicitně progresivní (*kân biyiktib* „He was writing/*ha/haykûn*

Nepoukazovací časový odkaz ukotveného hlavního slovesa pak vyjadřuje vztah času slovesného děje E k odkazovacímu času R, který je reprezentován buď pomocným slovesem, nebo časovým adverbium, resp. oběma najednou. Složená slovesa bychom tedy mohli definovat jako určité kombinace různých reprezentantů, jejichž zástupcem pro poukazující časový odkaz jsou formy *kān* a pro nedeiktický časový odkaz slovesa pod *kān* ukotvená. Domníváme se, že nejsrozumitelněji to vyjádří tabulka č. 8.⁸⁵

Tabulka č. 8

Poukazovací časový odkaz ↓	Nepoukazovací časový odkaz →	Předchází perfektu	Modální imperfektum	Simultánní s <i>bi</i> - imperfektem	Následuje po <i>ḥa/ha</i> - imperfektu
minulost: <i>kān</i>		+	+	+	+
Ne-minulost Modální: <i>yikūn</i>		+	-	+	- (?)
Přítomnost (nespecifická): <i>biyikūn</i>		+	-	+	- (?)
Budoucnost: <i>ḥa/hayikūn</i>		+	-	+	- (?)

Co tato tabulka vlastně říká? Na první pohled je zřejmé, že nabízí určitý rámec pro interpretaci pomocného/časového slovesa *kān* a jeho ukotvovacích „schopností“, přičemž primární rozdělení je založeno na „času“ (poukazovací časový odkaz) pomocného/časového slovesa. Není tedy obtížné rozeznat čas pro minulost, vyjádřený *kān*, a čas pro ne-minulost, představované neznačeným imperfektivem a značenými formami prefigovaných tvarů *bi*-imperfektivu pro přítomnost a *ḥa/ha*-imperfektivu pro budoucnost. Dále tato tabulka naznačuje, že teoreticky a vzhledem k ukotvovacím možnostem pomocných/časových sloves by takováto slovesa měla být schopna zasadit různé formy jednoduchých časových forem. Eisele se domnívá, že některé formy pomocného/časového slovesa *kān* ukotvení následných

biyiktib „He will be writing“); b) je-li *bi*-imperfektiv užit jako „ukotvovač“ (embedder) nebo ukotvená forma, pak nabízí jednak nespecifický časový odkaz nebo explicitně habituální čtení (*kān biyiktib* „He used to write“/*biyikūn katab* „He always has written“).

⁸⁵ Ibid., s. 171.

tvarů v řetězci neumožňují. Mimo *kān*, jenž je schopno zasadit jakýkoli tvar,⁸⁶ mají ostatní formy *kān* pro ne-minulost potíž dostát svým ukotvovacím možností. Odpověď na otázku, zdali je tomu skutečně tak či nikoli, zatím necháme otevřenou. Budeme se jí blíže věnovat v následující analytické kapitole.

5.3 SHRNUÍ

Podle nejobecnější definice můžeme tvrdit, že primární funkcí složených časů/složených slovesných frází je „spojit“ dvě rozdílné události. Před jednoduchou složenou frází, která opisuje určité skutečnosti (a již jsme se ostatně docela podrobně věnovali v kapitole o slovese), může stát pomocné/časové sloveso. V případě složené slovesné fráze lze konstatovat, že základní význam ukotveného slovesa je pak v zásadě zachován, zatímco pomocné/časové sloveso dále diferencuje nejen časové, ale také aspektuální a modální zasazení a udává referenční bod na časové ose.⁸⁷ Výše jsme uvedli 4 body, na jejichž základě Eisele definuje pomocná/časová slovesa. Nebudeme si je na tomto místě opět připomínat, nicméně někteří autoři by s tímto americkým badatelem polemizovali, zejména co se týče koreferenciality subjektu. Vůči tomuto bodu se vymezují např. Woidich⁸⁸ nebo Brustad.⁸⁹ Na Eiseleho obranu je však nutno říci, že takovéto tvary jsou, můžeme-li soudit na základě údajů našeho korpusu, velice řídké a spíše raritní. Na druhou stranu si je ale dobré uvědomit, že přesně stanovit, resp. definovat pomocné/časové sloveso na základě vnějších znaků může být ošidné, mohlo by tím dojít ke zploštění problému.

⁸⁶ Ibid., s. 172. Proč má perfektivní tvar *kān* takovou schopnost? „*To, že perfektivní forma *kān* může zasadit všechny možné časy, je reflexí skutečnosti, že časový odkaz pro minulost je obecně plněji etablovaný čas, pro což jsou důkazy napříč různými jazyky, a je tedy nejrůznorodější.*“ Ačkoli Eisele s touto definicí v podstatě souhlasí a přebírá ji od „starších“ badatelů (jako je Comrie), neopomene k ní dodat i další názor, a to, že omezená schopnost tvarů pro ne-minulost usadit další formy spočívá (snad) v jejich modalitě.

⁸⁷ Woidich, *Das Kairenisch-Arabisches*, s. 300.

⁸⁸ Ibid., s. 301. „*Kān, yikūn a následující slovesa nemusí být koreferentní.*“ Např. *ʿana ḥāyif la-tkūn il-ḥikāya di ʿana ʿalliftaha* „Ich fürchte, dass ich die Sache mir ausgedacht habe.“

⁸⁹ Brustad, *The Syntax*, s. 219. Např. *Kān ḥatgī lī saktā ʿalbīya* „I was going to have a heart attack.“ Podle Brustad je zde nutno „*kān rozumět ve smyslu ustavení minulého časového odkazu mimo větných hranic zbytku věty.*“

6 ANALÝZA⁹⁰

Dříve než přistoupíme k vlastní analýze korpusu, nebude na škodu si stanovit, co konkrétně bude předmětem naší analýzy, resp. na jaké jevy se zaměříme precizněji a které budou naopak upozadněny. Jak jsme si ukázali, existuje řada možností, jak ke složeným slovesným tvarům přistoupit a která slovesa mohou či nemohou složené formy tvořit, popř. která slovesa jsou nadána schopností ukotvovat slovesa další. Odborná literatura se k tématu složených slovesných frází nevyjadřuje zcela jednotně. Pokud vůbec hovoří o složených slovesných tvarech, pak se omezuje většinou na pojednání o (archetypickém) pomocném/časovém slovese *kān*. Funkčně podobným slovesům z hlediska egyptského dialektu se z různých důvodů vyhýbají. Není se badatelům co divit, pustit se na nejistou půdu interpretace pomocných/časových sloves není pro každého. Na druhou stranu však většinou chtěli pouze ukázat, jak funguje alespoň sloveso *kān*. Podle našeho názoru vyplynula na povrch především tato tři témata, jimž bychom se více nebo méně rádi v této analytické kapitole věnovali: jak je to z různými tvary a kombinacemi slovesa *kān* (viz tabulka č. 9), jaká je četnost a funkce tvarů slovesa *baʿa* a jak je to s ostatními pomocnými/časovými slovesy?

Co se týče slovesa *kān*, tak téměř nikdo nepochybuje o jeho funkci pomocného a časového slovesa, o jeho ukotvovacích možnostech, ať již se mluví o jeho postavení ve spisovné arabštině, nebo v arabských dialektech. Velká nejistota a nerozhodnost však mezi badateli panuje v otázce různých morfologických forem tohoto slovesa a jeho „kombinatorních“ vlastností. V tabulce č. 9 si představíme tzv. „ideální model“, jak by ony kombinace mohly vypadat. Jak věrná je však skutečnost vzhledem k tomuto ideálnímu modelu? Nalezneme v egyptské arabštině všechny kombinace nebo jen některé? Odpověď na tuto otázku bude snad zřejmá z naší analýzy. V tuto chvíli ale můžeme poznamenat, že většina autorů volí (nebo byli nuceni zvolit) spíše minimalistický přístup, tj. že podle jejich mínění množství možných kombinací zdaleka nedosahuje počtu ideálního modelu. Potvrdíme-li, nebo naopak vyvrátíme jejich závěry, uvidíme níže.

Druhá otázka, která je z našeho pohledu relativně důležitá a stála by za pokus o analýzu, je role slovesa *baʿa* ve složených slovesných frázích. Na základě studia odborné literatury můžeme vyjádřit domněnku, že jedině sloveso *baʿa* je v podstatě schopno funkčně i sémanticky suplovat sloveso *kān*. Co tím vlastně chceme říci? Jak perfektní, tak

⁹⁰ Pro analýzu složených slovesných forem se slovesem *kān* jsme využili Woidichův rozbor, jak se nachází v *Das Kairenisch-Arabische* na s. 300-314.

imperfektivní forma slovesa *ba'a* je schopná ukotvovat další slovesné formy. Ačkoli jeho primární funkcí je především dynamický popis určitého procesu nebo vývoje, může být interpretováno i staticky.⁹¹ V tomto druhém případě by to pak znamenalo, že se by se v zásadě překrývalo s funkcí slovesa *kān*. Ačkoli Eisele perfektivní formě přisuzuje roli aspektualizátora, imperfektiv neváhá nazvat alternativou ke *kān*.⁹² Po kritické připomínce Karen Brustad mířenou na Eiseleho terminologii, bychom se přikláněli k interpretaci *ba'a* jako pomocného/časového slovesa, aniž bychom v jeho případě hovořili o aspektualizátorech. Zkrátka jedná se o pomocné/časové sloveso par excellence. Otázka je tedy nabíledni: můžeme skutečně hovořit o *ba'a* jako plnohodnotné alternativě ke *kān*? Nebo jeho podstata jakožto dynamického slovesa převažuje nad jeho statickou charakteristikou? Jakou odpověď nabídne náš korpus a srovnání četnosti výskytu tohoto slovesa? A Jan Tleskač?

Vezmeme-li v úvahu další pomocná/časová slovesa, jako jsou *fiḍil*, *'ibtada* či *'a'ad*, pak jsme byli v jejich případě na vážkách, zdali je v této práci podrobit analýze. Odpověď bude ne, a to ze dvou důvodů. V odborné literatuře se o těchto „vedlejších“ pomocných/časových slovesech hovoří velice málo, proto si netroufáme je zde podrobit hlubšímu zkoumání. Druhý důvod v zásadě vyplývá z prvního. Je velice zajímavé, že se o těchto slovesech hovoří pouze ve vztahu k jejich perfektivním tvarům. Mají snad imperfektivy těchto sloves jiné funkce, tj. že nejsou pokládána za pomocná/časová slovesa?

Jak jsme tedy „metodologicky“ při stanovování předmětu našeho pojednání postupovali? Nejdříve jsme si na základě odborné literatury vytipovali pomocná/časová slovesa, o nichž jsme chtěli v této diplomové práci pojednat a která by nám posloužila pro analýzu. Poté jsme v textovém souboru vytvořili všechny možné vzory a kombinace,⁹³ které

⁹¹ Woidich, *Das Kairenisch-Arabishe*, s. 245. Myslíme tím, interpretaci slovesa *ba'a* ve smyslu „být“.

⁹² Eisele, *Arabic Verbs*, s. 163.

⁹³ Snažili jsme se vzít v úvahu i specifika arabského písma, tak abychom maximálně pokryli a vyčerpali všechny možnosti, protože texty v egyptském dialektu ukazují větší ortografickou variabilitu nežli texty v arabštině spisovné. Dle našeho názoru se v ortografii pisatelů odráží jednak dosažené vzdělání (čím vyšší vzdělání, tím je ortografie bližší spisovné formě jazyka), jednak „příslušnost“ k lokálnímu dialektu (bylo by velice zajímavé se tímto tématem zabývat podrobněji, bohužel však v této práci na takové zamyšlení prostor nenalézáme). Abychom však nezůstali na poli teorie, ukážeme si rovněž praktické užití na konkrétních a nejhojněji se vyskytujících se příkladech.

Velice časté bylo obměňování znaku pro vyjádření předpony pro budoucnost: někteří blogeři používali znak *ح/ha*, jiní zase užívali znak *ه/ha*. To platí pro obě části složených časových sloves, tedy jak pro sloveso pomocné/časové, tak pro sloveso významové. Příklad: *هيكون كتب/حيكون كتب* (*hayikūn katab/hayikūn katab*), resp. pro *بقا هيكتيب/بقا حيكتيب* (*ba'a hayiktib/ba'a hayiktib*).

by odpovídali skutečnému (i hypotetickému) užití dotyčných složených forem v živém jazyce (v arabském písmu samozřejmě). Abychom to přiblížili na konkrétním příkladu slovesa *kān*: snažili jsme se vytvořit všechny možné ideální kombinace (viz tabulku č. 9). Takto zpracované složeniny, každý jednotlivý tvar v jednom textovém souboru, jsme pak zpracovali prostřednictvím programu PERL,⁹⁴ který nám poté zadané údaje roztrídil nejen na základě četnosti (tedy statisticky - kolik výskytů ten který tvar má), nýbrž také kontextuálně, tj. uvedl např. *kān* + imperfektiv ve větném kontextu. Naneštěstí výsledky často představovaly jakousi změť – netýkalo se statistiky -, kterou bylo třeba ještě ručně upravit, abychom požadované příklady mohli v této práci uvést. V reálu to vypadalo přibližně následovně: PERL někdy (sic!) nerozlišil mezery mezi slovy, proto jsme pak museli ručně takové výsledky upravit. Netřeba uvádět, že si tato činnost vyžádala další desítky hodin práce. Na tomto místě bychom mohli zmínit ještě další úskalí, s nimiž jsme se ve vztahu k naší analýze setkali. Bohužel jsme byli nuceni z našeho rozboru vynechat složené tvary reprezentované vzory *kān* + *katab/yikūn* + *katab/ba'a* + *katab/yib'a* + *katab*. Program PERL, který jsme využili pro vyhledávání požadovaných tvarů nebyl schopen složené slovesné tvary, v nichž se nacházel perfektiv významového slovesa, rozlišit. Mohli jsme tak učinit pouze v kauzách specifitějších, jako je např. *biyib'a* + perfektiv, a to opět manuálně. Netřeba doplňovat, že ruční vyhledávání u výše uvedených dvojic by sice bylo možné, ale trvalo by měsíce. V případě, že se přesto některé tvary s perfektivem významového slovesa v našem textu nacházejí, pak ony příklady byly spíše převzaty ze sekundární literatury a budou označeny hvězdičkou (Woidich nebo Eisele, výjimečně příklad z korpusu) a slouží, především v kauze *kān*, pro lepší celkový obraz zkoumaného slovesa.

Za účelem získání podkladů pro sepsání této diplomové práce jsme tedy vytvořili zcela původní a originální korpus textů v egyptském dialektu. Jak tedy takový korpus vznikal, texty jakého typu tvoří jeho jádro, z jakými problémy jsme se museli vypořádat, na co jsme si museli dávat zvláštní pozor a jaké jsou limity práce s ním? Na tyto otázky bychom rádi odpověděli v následujících odstavcích této speciální kapitoly.

Co si lze v našem případě pod pojmem „korpus“ představit? Většina lidí nebude daleko od pravdy, pokud by si pod tímto termínem vybavila soubor, souhrn entit podobných vlastností. My jsme se rozhodli pracovat se speciálním typem korpusu, určeným pro sběr a

Větší pozornost vyžadovalo také pomocné/časové sloveso *ba'a*, neboť jak v perfektivu, tak v imprefektivu mohlo na sebe brát dvě různé podoby, aniž by to měnilo sémantický význam slovesa. Příklad: يبقا يكتب/يقي يكتب (*ba'a yiktib/ba'a yiktib*) resp. يبقا كتب/يقي كتب (*yib'a katab/yib'a katab*).

⁹⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Perl>

analýzu, jemuž se říká „jazykový korpus“. Jak bychom tento jazykový korpus mohli charakterizovat? Pomůžeme si stručnou definicí z odborné literatury, která hezky povahu korpusu popisuje: „*Jazykový korpus je strukturovaný, unifikovaný a často označovaný velmi rozsáhlý soubor jazykových dat, elektronicky uložený a zpracováváný (obvykle v podobě úhrnu jednotlivých textů), jejichž výběr chce být vzhledem k vytčenému cíli reprezentativní. [...] Je to zdroj jazykových dat, analyzovaný a prohledávaný komputerem.*“⁹⁵ Vytvořením takového korpusu jsme tedy vstoupili na území tzv. korpusové lingvistiky, neboť právě náš korpus bude v této práci východiskem a zdrojem všech analýz.

Ačkoli žijeme v době neuvěřitelného rozmachu různých technologií, internetu a sociálních sítí, které umožňují takové možnosti tvorby a komunikace, o nichž se nám ještě před několika desetiletími ani nezdálo, nebylo shromažďování dat takovou selankou, jak jsme si z počátku představovali. Původní předpoklad, že bude stačit zadat obecná hesla typu „blogs in egyptian dialect“ nebo „مدونات بالعربية المصرية“, s tím, že vyhledávač nabídne hledajícímu nepřeberné množství blogů, z nichž by si pak mohl libovolně vybírat. Opak byl však pravdou... Teprve hledání na domácí půdě blogerů, tzn. v Egyptě, přineslo ovoce. Zejména musíme být vděční pomoci dr. Abdalláha z jedné káhirské univerzity, který nám poskytl nemalou databázi⁹⁶ egyptských internetových stránek, na nichž bylo možné získat materiály pro korpus.

Z výše zmíněného proto vyplývá, že základem pro náš korpus byly z velké míry blogy Egyptanů, doplněné pak náhodně nalezenými dalšími texty (divadelní hra např.). Časové rozpětí těchto blogů je přibližně 6 let (od 2/2009 do 12/2012) a reprezentují pestrou škálu textů od politiky přes reflexe každodenního života až po krásnou literaturu.⁹⁷ Autor této práce pak strávil desítky, ne-li stovky, hodin procházením těchto blogů a kopírováním vhodných textů, rozuměj psaných v egyptském dialektu arabštiny, do textového souboru. Pro usnadnění stahování jsme nejdříve zkoušeli využít různé stahovací programy, které se však záhy ukázaly jako nevhodné, zejména z důvodu nemožnosti převést stažené soubory do textového editoru umožňujícího analýzu. Jako nejlepší, avšak velice náročnou, metodou se nakonec ukázalo ruční stahování klasickým způsobem Ctrl + C a Ctrl + V. Ačkoli prvotním záměrem bylo získat korpus o rozsahu 1 milionu slov, podařilo se nám nakonec vytvořit celkem vyvážený korpus o hodnotě přesahující 700 tisíc slov, což bychom vzhledem k náročnosti úkolu a

⁹⁵ F. Čermák, *Jazyk a jazykověda*, s. 100, resp. 256.

⁹⁶ Perlička: databáze dr. Abdallaha sloužila pravděpodobně ke zpravodajským účelům, jako je zkoumání nálad obyvatelstva.

⁹⁷ Stručná charakteristika hlavních zdrojů v příloze č. 1.

technickým možnostem mohli považovat za neoddiskutovalný úspěch. Pod spojením „vyvážený korpus“ si představujeme relativně rovnoměrné zastoupení různých druhů textů, přičemž jsme se rovněž snažili zohlednit i počet stažených slov u jednotlivých blogů, resp. textů, aby byl počet slov přibližně stejný. Ne vždy se to samozřejmě podařilo, limitace byly většinou stanoveny dostupností blogů.

6.1 KĀN + VÝZNAMOVÉ SLOVESO

6.1.1 KĀN + SLOVESO

6.1.1.1 *kān* + perfektiv (přibližně⁹⁸ 35 výskytů)

a) předpřítomnost (plusquamperfektum)

أحمد كان وصل خط التليفون لحلمى علشان يخش على النت*

„Aḥmad přenechal telefonní linku Ḥilmímu, protože získal internet.“

أكيد أكيد ما أنت عارف أخوك كان لبلب فى الانجليش فى ثانوى

„Samozřejmě, jak víš, tvůj bratr mluvil plynule anglicky.“

ضحكنا وكنا خالصنا الاكل فقمنا حاسبنا*

„Smáli jsme se, zanechali jsme jídla a zaplatili náš účet.“

انا كنت اتكلمت عن ان فيه ناس بتفهم ومش بتحس، وفيه ناس بتحس ومش بتفهم، وفيه ناس لا بتفهم ولا بتحس

„Mluvil jsem (předtím) o tom, že existují lidé, kteří rozumí, ale necítí, a existují lidé, kteří cítí, ale nerozumí, jsou však i lidé, kteří ani nechápou, ani necítí.“

(perlička) لم كانت إتكلمت وقالت كان هيتهما

كنا اتفقنا أننا نتقابل بعد ما تخلص شغلها في محل الملابس

⁹⁸ Přibližný údaj uvádíme z toho důvodu, že počet výskytů tohoto typu složeného časového slovesa jsme byli nuceni „spočítat“ ručně, tj. manuálním procházením výsledků z programu PEARL, spojených se zadáním různých kombinací slovesa *kān* + VS.

„Domluvili jsme se, že se setkáme, až skončí svou práci v obchodě s oblečením.“

- b) nereálnost v minulosti s kontrafaktickým významem včetně podmínkových vět s/bez podmínkové částice;

طبعاً إذا كان ده حصل في أي مكان في العالم

„Jistě, kdyby se to přihodilo na nějakém jiném místě ve světě...“

وكننت اتحسننت كتبيير الحمد لله إلا إني لسه مرجعتش زي ما كنت قبل المرض ده

„Chvála Bohu kdyby se můj zdravotní stav o hodně zlepšil, leč stále ještě nejsem ve formě, v jaké jsem byl před nemocí.“

كان عاش عيشة كويسة كنا فضلنا شاكين فيه

„I kdyby byla žila dobrý život, stále bychom byli o tom pochybovali.“

6.1.1.2 *kān* + *y*-imperfektiv (278 výskytů)

Tento druh složeného tvaru označuje buď habituální skutečnost v minulosti, nebo naznačuje, že se něco v minulosti stát mohlo nebo mělo, avšak nekonalo se.

- a) trvání v minulosti (habituál) = *kān* + *bi*-imperfekt

لو المسلمين بنافشوا مثلاً مع مؤدبين الديانات الثانية كنا نقول معلش

„Když např. muslimové debatují se vzdělanci z jiných náboženství, říkávali jsme ‘nevadí’.“

لكن عينيه كانوا يحكولي قصص ما اشبعش

„Ale jeho oči mi vyprávěly příběhy, jichž jsem se nemohl nasytit.“

- b) kontrafaktický (včetně po práci větě)

طيب ما كانوا يستنوا شوية لغاية ما الناس تنسي..

„Tak ani nečekali chvíli, dokud lidé nezapomenou...“

*yaretni gibti ma 'āya 'l-būlīs kān yimsikhum fi ḥālīt talabbus.*⁹⁹

„Kéž bych s sebou vzal policii, přistihla by je in flagranti.“

c) po sérii začínající *bi*-imperfektem následuje jen *y*-imperf.

كانوا شباب والدولة بتشجعهم في المساجد والتلفزيونات والدنيا كلها عشان يروحوا يجاهدوا، فكانوا بيلبوا النداء ويروحوا وبعد ما يخلصوا يرجعوا

„Mládež a stát je podporoval v mešitách, na TV stanicích a vůbec všude, aby šli a bojovali, a oni uposlechli výzvu, šli, pak přestali a vrátili se.“

d) Modální sloveso: verba sentiendi a cogitandi;

وكنتم اتمنى تحصل عندي اى مناسبة يوم عشرين اكتوبر

„Přával jsem si, aby se mi dne 20. října naskytla jakákoli příležitost.“

ولو اني كنت احب انهم ما يستخدموش اسم شباب

„A kdybych miloval, nepoužívali by jméno ‘mládež’“.

وكان يقدر الضباط اللي جالهم اوامر بالضرب انهم ما يضربوش

„I důstojníci, kteří dostali rozkazy k zásahu, byli schopni nezasáhnout.“

6.1.1.3 *kān* + *bi*-imperfektiv (921 výskytů)

Může označovat určitou individuální zkušenost v minulosti, která proběhla, nebo habituální skutečnost v minulosti, která byla v platnosti a určitou dobu trvala, a to vzhledem k nějakému dalšímu časovému bodu nebo události.

a) trvání v minulosti u individuálních událostí

يعني كل الشباب في الشوارع بتنظف عشان حسني مبارك هو اللي كان بيقول لهم ارموا الزباله في الشوارع

⁹⁹ Ibid., s. 302. Příklad tohoto typu nebyl v korpusu dokumentován, proto jsme zvolili příklad z jiných zdrojů, který by tento jev blíže ilustroval.

„Tzn. že všichni mladí uklízeli v ulicích, ačkoli to byl Ĥusní Mubáarak, který jim řekl ‘vyhazujte odpadky na ulici’“.

ناس من اللي ما شاركوش في الثورة وكانوا بيدافعوا عن مبارك لجأوا لنفس اللي مبارك كان بيعمله

„Někteří lidé, kteří se revoluce neúčastnili, podporovali Mubáaraka, a začali dělat to samé, co dělával Mubáarak.“

b) habituální skutečnost v minulosti;

وان لازم يسقط النظام بمعنى النظام، يعني السيستم اللي كانت بتشتغل بيه اجهزة الدولة والوزارات لازم يتغير

„Je tedy nutné svrhnout režim ve významu režimu. Tzn. systém, pro který pracoval státní aparát a ministerstva, je třeba změnit.“

الصبح كان بيخدم فى الحكومه و فى البيت كان بيدخل مكتبه و يكتب فى ساعات محدده

„Ráno sloužíval na úřadu, doma pak vstupoval do své pracovny a psával v určené hodiny.“

6.1.1.4 *kān* + *ħa/ha*-imperfektiv (206 výskytů)

Charakteristika tohoto typu by byla asi následující: ačkoli událost ještě nenastala, její „nastoupení“ se očekává ať již z povahy té které věci, nebo díky působení vůle subjektu. Z tohoto důvodu *kān* + *ħa/ha*-imperfektiv nenese až tak zřetelný časový aspekt budoucnosti, nýbrž může vyjadřovat možnost, vůli či úmysl. *Kān* navozuje spojení z nějakým referenčním bodem v minulosti. To znamená, že by se něco v minulosti mohlo stát nebo že tam byl nějaký úmysl, jenž se však nerealizoval.

a) prospektivní v minulosti

والعيال كانوا حيتخانقوا مع الحرس بتاع دار القضاء عشان عايزين يمشونا

„Muži se chystali být se se strážemi soudu, protože chtěli, abychom odešli.“

أنا كنت هسترسل فى كلامى لكن مدير البرنامج بيشير لى إنه خلاص يعنى خلاص

„Měl jsem v úmyslu mluvit obšírněji, ale ředitel programu mi naznačil, ať končím, ať přestanu mluvit.“

حرام عليك أنت عمرك كنت هاتتفرج على عرض الاستربتيز وكنت تحلم انه في حد يعبرك ويحاول يبلفك عشان تختاره

- b) epistemické jako ujištění včetně po podmínkových větách + v rétorických otázkách
jako výjádření nepravděpodobnosti

وكان حيموت معاك، وواكلين مع بعض عيش وملح في ميدان التحرير

„Zemřel by s tebou, na Taḥrīru spolu jedli chléb a sůl.“

وانا باقول بامانة انه كان حيموت اكثر من مرة في ميدان التحرير، ما عملش حاجة زي دي

„Jsem přesvědčen, že kdyby nechtěl na Taḥrīru zemřít víckrát než jednou, tu věc by neudělal.“

بس يا سيدي أنا مع بتوع التحرير ولو كنت في القاهرة كنت هأروح كل يوم بس إنت عارف إنني في السويس

„Můj pane, jsem jeden z „taḥrīrovců“, a kdybych bydlel v Káhiře, chodíval bych na Taḥrír každý den, avšak, jak víš, žiju v Suez.“

كنا حنعمل ايه يعني؟ كنا حننتخب مجلس رئاسي؟

„Co jsme měli v úmyslu dělat? Jít volit předsednictvo?“

- c) úmysl, záměr

مكان الضيف ده واتكلم، كنت هتكلم كنت هقول ايه بقا .. هقولكم والله انا شايف ان المشكلة لا هي في الطالب ولا هي في

وزارة التربية والتعليم من ناحية المناهج الدراسية ولا الكم ولا الكيف ولا حاجة

„Toto místo pro hosty a mluvím. O čem jsem chtěl mluvit, co jsem chtěl říci? Řekl bych jim 'při Bohu, vidím, že problém není ve studentovi, ani v ministerstvu výchovy a vzdělávání ve smyslu učebních metod, ani kolik a jak, atd.“

- d) budoucnost v minulosti

أنت عايز تقول إن حياتها أتدمرت بسببي؟

كانت هتدمر -

„Chceš tedy říci, že její život byl zničen díky mně?“

- Zničil by se...”

عشان المفروض ان الايام دي اسرائيل كانت تضرب غزة والمفروض اننا كنا حنقل المعبر ونقدم مساعدات اكبر
لاسرائيل

„Protože se předpokládalo, že v oněch dnech Izrael bombardoval Gazu, a my zavřeme
přechod a poskytneme Izraeli větší pomoc.“

6.1.2 YIKŪN + SLOVESO

6.1.2.1 *yikūn* + perfektiv (minimálně 2 výskyty)¹⁰⁰

a) uzavřená skutečnost v budoucnosti (futurum exactum)

المهم بس، ياريت حد يكون سجل الاعترافات الخطيرة لتامر امين

„Je ale důležité... Kéž by někdo sepsal pro Támira Amína ty závažné námitky.“

b) vztah k minulosti včetně dummy verb a v časových větách po spojce

انا مش عايزة اقول اراء، بس الاقرب للمنطق انه يكون اطلق النار اثناء مشادة بينهم، لا انه يكون نداء وقعه جنبه وراح
مموته فجأتين ولا بينصف سلاحه

„Nechci spekulovat, ale nejlogičtěji [se to událo asi takto]: vystřelil během vzájemných střetů,
ne že ho volal a seděl vedle něj či ho šel zabít, ani při čistění své zbraně.“

c) v dubitativních otázkách

يكون اختفى فين؟

„Kam by měl zmizet?“

d) nereálné srovnání

زي ما يكون الكيماوي عشش جوة جسمي

¹⁰⁰ Ruční vyhledávání, proto uvádíme „minimálně 2 výskyty“.

„Jakoby se ta chemikáli usadila mimo mé tělo.“

e) obavy vztažené k minulosti ve smyslu “snad ne”;

اصلي عاوزه اشوفك .. اوعي تكون حلفت شنبك .. انت عارف بحبه

„Původně jsem Tě chtěla vidět... Snad sis neholil svůj knír... Víš, že ho mám ráda.“

انا بقالك شوية مش على التويتر.. اوعي تكوني نزلتي تقابلي

„Něco ti řeknu, ale ne na Twitteru. Snad jsi nešla ven, abys mě potkala.“

6.1.2.2 *yikūn* + *y*-imperfektiv (4 výskyty)

واهم حاجة في صفاته انه يكون يتشال

متربي عال

„A nejdůležitější z jeho vlastností je, že odstraňuje prach.“

بس اكيد يستاهلوا، ماهو ربنا مش حيوقع الكونجرس الاسلامي في ايد عمر الهادي الا يكونوا يستاهلوا، امال حيعاقبهم العقوبة الجامدة دي ليه؟

„Samozřejmě je dobré, co se jim stalo. Náš Pán nedopustí, aby se Islámský kongres ocitl v rukou ‘Umara al-Hādīho, leč by byli dobří. To je odpověď’ na otázku, proč je Bůh takto potrestal.“

6.1.2.3 *yikūn* + *bi*-imperfektiv (27 výskytů)

a) vyjádření trvání v přítomnosti

أنا مش معترض ان حد يكون بيحب الرئيس السابق لكن المفروض بعد ما شاف اللي حصل الخيش و ضرب النار و العربيات اللي بتدهس الشباب

„Neodporuji názoru, že někdo má stále rád bývalého prezidenta... Ale pravděpodobně po tom, co viděl, jak přišla armáda a střílela nebo jak viděl vozidla, která narážejí do mládeže.“

لما إنت تكون بتسلم علي الناس و تقولهم إنتوا عاملين إيه إنت فعلا بتكون غير مهتم ؟

„Když zdravíš lidi a říkáš jim ‘co děláte?’, určitě bys nebyl obviněný?“

b) vyjádření mínění

يمكن انت بتسمع الأغنية علشان بتحب صوت المطرب .. او اللحن عجبك .. او الكلمات جميلة ، او قد تكون بتساعدك في تغيير المود

„Je možné, že posloucháš písničku, protože máš rád hlas zpěváka... nebo se Ti líbí melodie... nebo dobrý text... nebo ti to pomůže ve změně stylu.“

c) obavy doprovázené částicí *la-*, *ahsan*

Nedokumentováno

d) dummy verb při nereálných srovnáních;

وانا عمالة اطاردهم زي ما اكون باطلب منهم يصلحوا غلطتهم

„Sledovala jsem je jako bych po nich žádalo napravení jejich chyb.“

6.1.2.4 *yikūn* + *ħa/ha*-imperfektiv: výskyt v korpusu nedokumentován

6.1.3 *BIYIKŪN* + SLOVESO

6.1.3.1 *biyikūn* + perfektiv (1 výskyt)

ولما ييموتوا من التعذيب مش بيكونوا ماتوا ولا حاجه

„Když umírali na následky mučení, nebyli by byli umírali vůbec.“

6.1.3.2 *biyikūn* + imperfektiv: nedoloženo

6.1.3.3 *biyikūn* + bi-imperfektiv: nedoloženo

6.1.3.4 *biyikūn* + *ha/ha*-imperfektiv: nedoloženo

6.1.4 *HA/HAYIKŪN* + SLOVESO

6.1.4.1 *ha/hayikūn* + perfektiv (7 výskytů)

a) ukončení v budoucnosti

يرجع حيكون ربنا فتح له مخه بشكل لا يصدق عقل، على الاقل حيحس بالناس ويعرف هم عايزين ايه
„Vrátí se. Náš Pán mu otevře mozek ve formě, kterou rozum nechápe... Přinejmenším bude
cítit lidi, a sezná, že něco potřebují.“

علشان نطبع ورق بعدد الطلاب هنكون وقعنا فى كارثة
„Protože tiskneme s několika studenty dokumenty, jistě se nás potká katastrofa.“

b) otázka k minulé skutečnosti

ولو مشي حيكون مشي بعد ايه؟ كله بسبب انه لما ضرب ردوا عليه، صحيح ابن الكلب ضرب بالطيران
„A kdyby šel, po čem vlastně šel? To vše kvůli toho, že když udeřil, oni na to odpověděli...
Správně, čubčí synu, udeřili letadly.“

6.1.4.2 *ha/hayikūn* + imperfektiv: nedokumentováno

6.1.4.3 *ha/hayikūn* + *bi*-imperfektiv (1 výskyt)

والدين بطبعه له هيبة وقدسية ، بالتالى لو دخلت الدين فى السياسة هتكون بتقلل من قدر الدين وبتلوثة
„Náboženství je ze své podstaty ctíhodné a posvátné. Rovněž pokud by náboženství vstoupilo
do politiky, něco by ze svých schopností ztratilo a 'znečistilo' by se.“

6.1.4.4 *ḥa/hayikūn* + *ḥa/ha*-imperfektiv: nedokumentováno

6.2 BA´A + VÝZNAMOVÉ SLOVESO

Pokusy o analýzu tohoto pomocného/časového slovesa v egyptském dialektu v podstatě neexistují, resp. mohli bychom to mohli vydedukovat z jeho nedostatečného pokrytí v odborné literatuře. Badatelé jakoby se tomuto slovesu schválně vyhýbali, ačkoli jeho roli, resp. důležitost jakožto druhého nejrozšířenějšího pomocného slovesa v egyptské arabštině si ve velké míře uvědomují. Otázka, proč tomu tak je, by tedy měla mířit na badatele samotné. Někteří lingvisté se domnívají, že toto sloveso může být alternativou ke *kān*, a to jak funkčně, tak sémanticky.¹⁰¹ Odborné kruhy se vesměs shodují na názoru, že je to hlavně dynamické sloveso vyjadřující změnu stavu, atd. Nebudeme sloveso *ba´a* zkoumat podrobně, přesto se pokusíme vybrat, ačkoli lépe by stav věcí charakterizoval výraz nalézt, ty příklady, které by alternací *kān/ba´a* umožňovaly, resp. bylo by je možné takto interpretovat. Ve srovnání s analýzou prototypického *kān* nám však chybí nástroje pro uchopení, klasifikaci „problému“ *ba´a*, tak jako to bylo v případě *kān*. Z různých důvodů se proto obáváme, že se v souvislosti s pokusem o uchopení *ba´a* pouštíme na dosti nejistou půdu a, upřímně řečeno, nejsme si výsledkem zcela jisti.

6.2.1 BA´A + SLOVESO

6.2.1.1 *ba´a* + perfektiv (minimálně 1 výskyt)¹⁰²

أنهارده بقي حصلت في حياتي نقله نوعيه

„Dnes došlo v mém životě k totální změně.“

¹⁰¹ Eisele, *Arabic Verbs*, s. 163.

¹⁰² Toto tvrzení je však podloženo pouze manuálním procházením více než 2000 výskytů perfektivu pomocného/časového slovesa *ba´a*. Jak jsme uvedli výše, program, který jsme použili pro vyhledávání složených sloves, nebyl schopen perfektiv významového slovesa rozpoznat.

6.2.1.2 *ba'a* + *y*-imperfektiv (116 výskytů)

والعدل تاه والناس اتغيرت وبقت تحلم بالكروسي والجاه وعشانهم تغير مبادئها

„Spravedlnost je ztracena, lidé se změnili a začali snít o moci a prestiži. Z tohoto důvodu se změnilы hodnoty.“

انه فطين و نبيه فبقى يساعده و يعطف عليه لغاية

„Je chytrý, tak mu začal pomáhat a cítil s ním.“

الكلمة القذرة اللي كلهم بقوا يقولوها دي

„Sprostá slova, jimiž jí začali nadávat.“

6.2.1.3 *ba'a* + *bi*-imperfektiv (58 výskytů)

النوعيه اللي ازدهرت في مصر و بقى بيعانى منها المؤلفين و الكتاب

„Způsob (kvalita), který kvetl v Egyptě a jímž trpívali tvůrci a spisovatelé.“

و من يوميهها بقى ده اسم الشله و كل واحد فيها بقى بيتلقب " حرفوش

„Od těch dvou dní se takto skomolené jméno uchytilo a každý tomu začal přezdívat „Ḥarfūš.“

بكام انك كسفتنا من اننا مصريين وبقينا بندور جوة نفسنا على اي حاجة عشان نرجع نقتنا في نفسنا؟

„Jak moc nás viníš za to, že jsme Egypt'ané a obrátili jsme se do svého nitra, abych získale zpět naše sebevědomí?“

6.2.1.4 *ba'a* + *ḥa/ha*-imperfektiv (20 výskytů)

احنا بقى حنشغل عشر سيرفرات وخليهم يدفعوا

„Nechali jsme běžet deset serverů a oni platili.“

مش عارفة بقى حينزل امتى على الصفحة

„Netuším, kdy se to objeví (uploadováno) na stránce.“

¹⁰³ تعبان ليه بقى هقوله كمان ساعة ونص مثلا

„Proč jsi unavený? Řeknu mu nejspíš za hodinu a půl.“

6.2.2 YIB´A + SLOVESO

6.2.2.1 yib´a + perfektiv (minimálně 1 výskyt)¹⁰⁴

على الله يطلع كله كذب يا رب.. والا نبقى دخلنا في فيلم امريكاني بقى

„Všichni budou lhát... Jinak jsme sledovali americký film.“

6.2.2.2 yib´a + y-imperfektiv (68 výskytů)

عشان امي بتقرا المدونة، ابقى اقولها لهم على التويتر

„Protože matka čte blog, musím tedy to sdílet na Twitteru.“

يعني اكذوبة ان مبارك هو اللي ما خلناش نحارب دي تبقوا تتغطوا بالليل كويس

„Lež o Mubárákovi nás nenechala bojovat, proto se musíte pod rouškou noci dobře skrýt.“

متناساش لما الشباب دول ينجحوا والثورة تكمل تبقى تنزل تهيص في الشارع

„Nezapomeň, že když mládež uspěje a dokončí revoluci, vyjdou do ulic a budou slavit.“

6.2.2.3 yib´a + bi-imperfektiv (20 výskytů)

هيسمح لكو تقمعوا حريته، تبقوا بتحملوا الميادين موجودة

„Dovolí vám potlačit jeho svobodu, sníváte o přítomných náměstích.“

اللي يسبب شغله واسرته ويرفع سلاح على اهله والناس كلها تبقى بتحتفل بالنصر

¹⁰³ Zdá se, že *ba´a* nevyžaduje souhlas v subjektu v případě této složené formy. Více příkladů: متشكرين منكم احنا بقى

مقتولة اما نشوف احنا بقى حنعمل ايه في المصيبة nebo حنعرف نحاكمه صح بقى... اركنوا

¹⁰⁴ Viz poznámku pod čarou č. 102.

„Ten, který opustil svou práci a svou rodinu, pozvedl zbraň proti svému lidu a všecken lid oslavuje vítězství.“

يبقى بياكلوا سمك المربوطية، خلاص ادفنوا المربوطية دي حفاظا على الاجيال القادمة

„Jídávají rybu Maryūtīya, dost už, pohřběte Maryūtīyu, abychom zachránili naše nové generace.“

6.2.2.4 *yib´a* + *ħa/ha*-imperfektiv (23 výskytů)

ويمكن لو قابلته بشكل شخصي مصادفة وجه نصيبك تقعد معاه تبقى حتموت من الزهق وتتصدم انه مش زي ما شفته على الشاشة؟

„Může se stát, že kdybys ho zcela náhodou potkal osobně a poseděl s ním, umřel bys smíchem a překvapením, že není takový, jako když ho vidíš v televizi.“

ومدام مستبوع على روحك يبقى حنتمسك بمطالب الاجماع الوطني

„Tedy pokud se nestaráte o sebe, měli bychom se držet národního konsensu.“

لو فيه حد من الاهالي حاول يزور يبقى حيحاول يكتب ان ابنه ماماتش في التحرير

„Kdyby se někdo z příbuzenstva snažil dostat na místo, snažil by se napsat, že jeho syn na Taḥrīru nezemřel.“

6.2.3 *BIYIB´A* + SLOVESO

6.2.3.1 *biyib´a* + perfektiv: nedokumentováno

6.2.3.2 *biyib´a* + *y*-imperfektiv: nedokumentováno

6.2.3.3 *biyib´a* + *bi*-imperfektiv: nedokumentováno

6.2.3.4 *biyib´a* + *ħa/ha*-imperfektiv: nedokumentováno

6.2.4 ḤA/HAYIB´A + SLOVESO

6.2.4.1 ḥa/hayib´a + perfektiv (2 výskyty)

ولما نكتب الدستور، الجيش بتاعنا حيبقى وضعه زي سابق

„Jestliže napíšeme ústavu, naše armáda ji stejně změní jako minule.“

حأبقى سافرت متأخر قوي

„Přijedu velice pozdě.“

6.2.4.2 ḥa/hayib´a + y-imperfektiv (5 výskytů)

وحيبقى يكلم حضرتك ويعتذر لك بنفسه وبيسلم عليك جدا ويرجوك تُبلغ تحياته للجماعة

„Začne Vám vyprávět, omlouvat se, velmi Vás pozdravovat a prosit, aby byly jeho pozdravy společnosti předány.“

وحنبقى نوضح موضوع مولد ابو حصيرة عشان فيه ناس

„Začneme téma mawlidu Abū Ḥašīry vysvětlovat, protože tam budou lidé.“

وحأبقى أقولكم إنطباعاتي عن الرحلة في البوست الجاي ما هو السفر من دمنهور للقاهرة بالنسبة لي

„Povím vám tedy mé dojmy z výletu, jak se mi vlastně cesta Damanhūru do Kāhiry líbila.“

6.2.4.3 ḥa/hayib´a + bi-imperfektiv (3 výskyty)

واحد كان بيعذب بايده تحت اشراف جمال مبارك، حيبقى بيحس؟

„Jeden vlastnoručně mučival pod dohledem Gamāla Mubāraka, co cítí?“

قناة المنار وقفت عرض مسلسل عن سيدنا عيسى عشان المطرانية في لبنان ابدت اعتراضها على المسلسل وقالت انه

مسيء لسيدنا عيسى المسلسل يعني اكيد مش حيبقى بيبيء لسيدنا عيسى

„Televizní kanál al-Manār přestal vysílat seriál o Ježíši Kristu, jelikož arcibiskupství v Libanonu vzneslo proti seriálu námitky a tvrdilo, že je nepřátelský vůči Ježíši Kristu. Samozřejmě že není.“

6.2.4.4 ḥa/hayib´a + ḥa/ha-imperfektiv: nedokumentováno

6.3 SHRNUÍ

Dle našeho názoru nejvýmluvněji výše provedenou analýzu znázorní grafické zobrazení pomocí tabulek.

Jak by tedy vypadal takový „ideální model“ ukotvovacích schopností pomocných/časových sloves, představí tabulka č. 9, která v zásadě zobrazuje všechny možné kombinace zasazení hlavního slovesa (v této tabulce máme sice uvedeno pouze *kān*, ale totéž by platilo i o *ba´a*.

Tabulka č. 9

Ukotvená forma ↓	Ukotvující forma →	<i>kān</i> +	<i>yikūn</i> +	<i>biyikūn</i> +	<i>ḥa/hayikūn</i> +
perfektiv		<i>kān katab</i>	<i>yikūn katab</i>	<i>biyikūn katab</i>	<i>ḥa/hayikūn katab</i>
y-imperfektiv		<i>kān yiktib</i>	<i>yikūn yiktib</i>	<i>biyikūn yiktib</i>	<i>ḥa/hayikūn yiktib</i>
bi-imperfektiv		<i>kān biyiktib</i>	<i>yikūn biyiktib</i>	<i>biyikūn biyiktib</i>	<i>ḥa/hayikūn biyiktib</i>
ḥa/ha-imperfektiv		<i>kān ḥa/hayiktib</i>	<i>yikūn ḥa/hayiktib</i>	<i>biyikūn ḥa/hayiktib</i>	<i>ḥa/hayikūn biyiktib</i>
aktivní participium*		<i>kān kátib</i>	<i>yikūn kátib</i>	<i>biyikūn kátib</i>	<i>ḥa/hayikūn kátib</i>
imperativ*		<i>kunt iktib</i>			

* Složené tvary s aktivním participiem a imperativem jsou v této práci upozadněny jednak z důvodů technických (složitě vyhledávání – hlavně u aktivního participia), jednak z důvodů četnostních (týká se zejména užití imperativu v korpusu).

Skutečně doložené tvary různých forem slovesa **kān** + **VS** na základě analýzy korpusu

Tabulka č. 10

Ukotvená forma ↓	Ukotvující forma →	<i>kān</i> +	<i>yikūn</i> +	<i>biyikūn</i> +	<i>ḥa/hayikūn</i> +
perfektiv		+	+	+	+
y-imperfektiv		+	+	-	-
bi-imperfektiv		+	+	-	+
ḥa/ha-imperfektiv		+	-	-	-

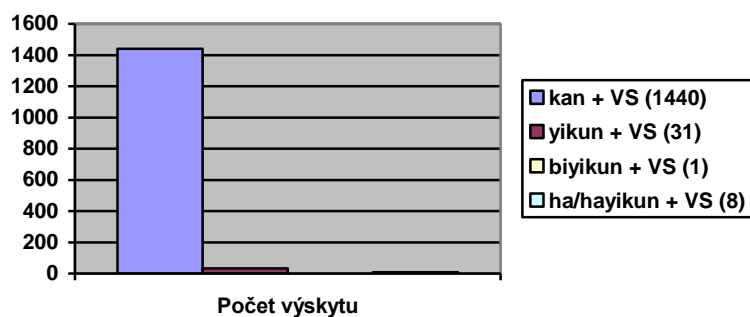
Skutečně doložené tvary různých forem slovesa **baʿa** + **VS** na základě analýzy korpusu

Tabulka č. 11

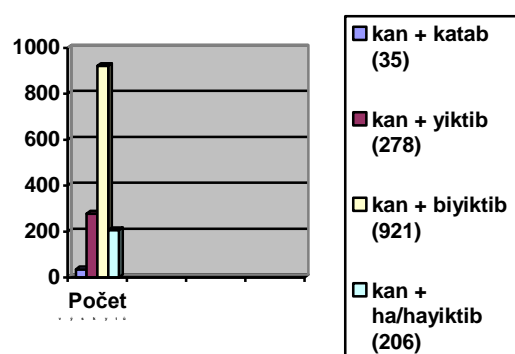
Ukotvená forma ↓	Ukotvující forma →	<i>baʿa</i> +	<i>yibʿa</i> +	<i>biyibʿa</i> +	<i>ḥa/hayibʿa</i> +
perfektiv		+	+	-	+
y-imperfektiv		+	+	-	+
bi-imperfektiv		+	+	-	+
ḥa/ha-imperfektiv		+	-	-	-

6.3.1 Četnost výskytu: *kān*

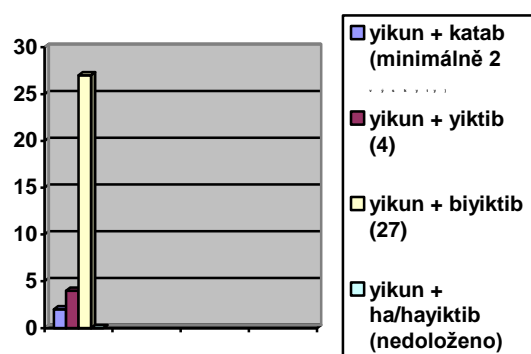
Tabulka č. 12: různé formy časového/pomocného slovesa **kān** + **VS**: celková četnost

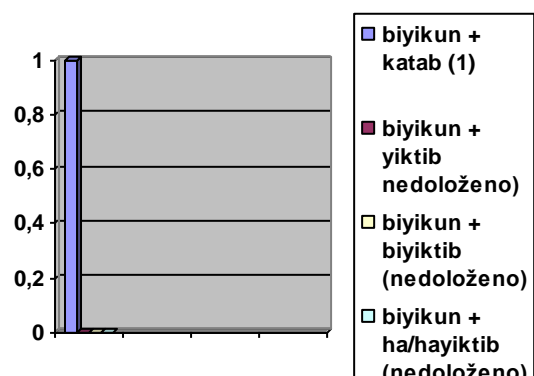
Tabulka č. 13: *kān* + VS

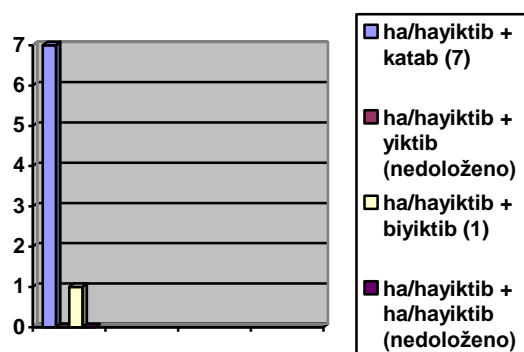
Tabulka č. 14: *yikūn* + VS

Tabulka č. 15: *biyikūn* + VS

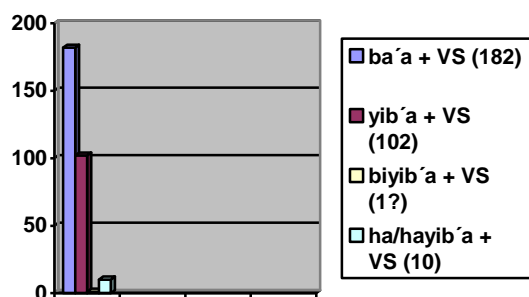

Tabulka č. 16: *ha/hayikūn* + VS

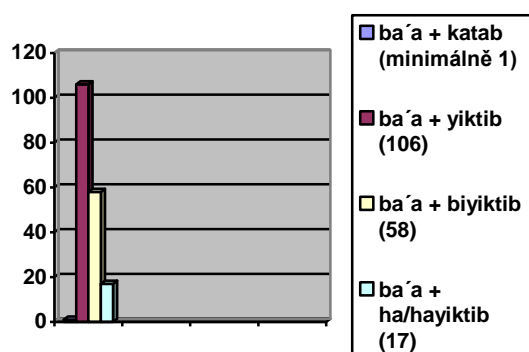

6.3.2 Četnost výskytu: *ba'a*

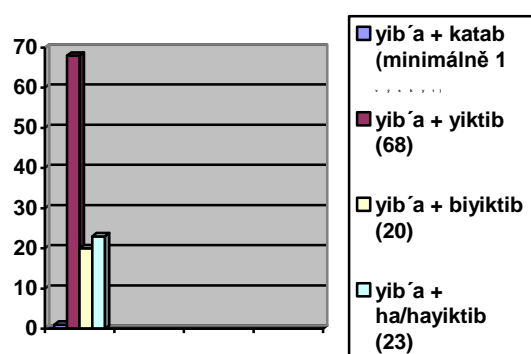
Tabulka č. 17: různé formy časového/pomocného slovesa *ba'a* + VS: celková četnost

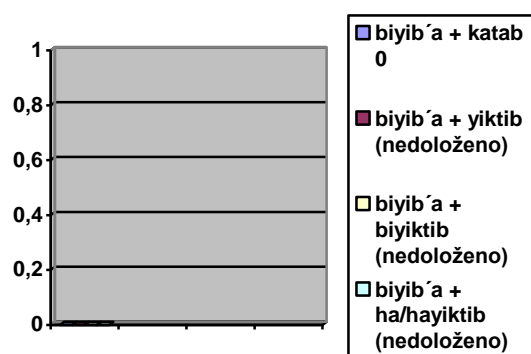
Tabulka č. 18: *ba'a* + VS

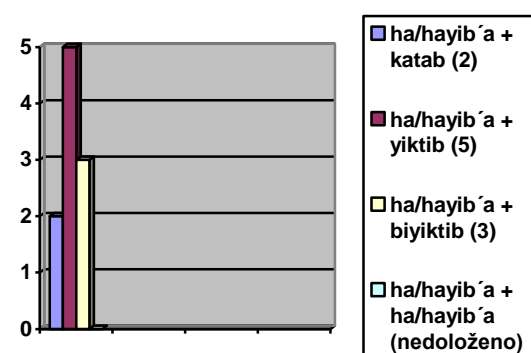
Tabulka č. 19: *yib'a* + VS

Tabulka č. 20: *biyib'a* + VS

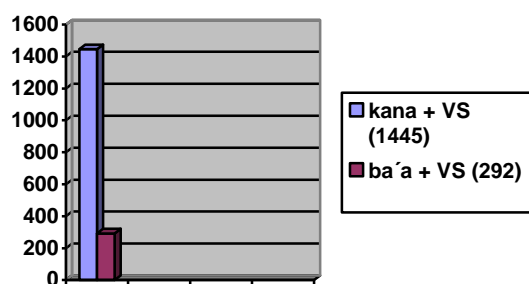

Tabulka č. 21: *ha/hayib'a* + VS

6.3.3 Četnosti výskytu (srovnání): *kān* a *ba´a*

Tabulka č. 22: srovnání četnosti výskytu různých forem pomocných/časových sloves *kān* a *ba´a* + významové sloveso: celkově

7 ZÁVĚR

Tato diplomová práce se chtěla zabývat různými typy slovesných časových konstrukcí v egyptském dialektu arabštiny. Od původního záměru, jak již bylo naznačeno v „Úvodu“, představit, resp. pokrýt co nejširší spektrum slovesných časových konstrukcí bylo z kapacitních a prostorových důvodů upuštěno. Přesto bychom tuto práci mohli vnímat jako jakýsi pokus/snahu o co nejpřesnější definování tématu a cesty, která k jeho uchopení vedla. Jak se nám na této pouti dařilo, co se nám povedlo a co nikoli, jakými stezkami by se mohlo další zkoumání těchto konstrukcí ubírat, nám snad ukáží následující řádky.

Věnovali jsme se zejména dvěma typům slovesných časových konstrukcí, které vykazovaly strukturální i sémantickou podobnost a jež se vykrystalizovaly selekcí a postupnou precizací tématu. Slovesa, která se nám takovýmto metodologickým postupem vynořila na povrch, bylo jednak archetypické pomocné/časové sloveso *kān*, jednak sloveso *baʿa*, které v egyptském dialektu rovněž plní roli pomocného/časového slovesa. Hlavním kritériem, které umožnilo postavit tato verba vedle sebe, bylo zjištění, že jak *kān*, tak *baʿa* jsou schopna ve své perfektivní i imperfektivní formě časově ukotvovat významové sloveso (někdy i více než jedno).

Hlavním cílem této práce bylo v podstatě statistické zpravování výskytů jednotlivých složených časových forem těchto sloves, k čemuž nás vedla zejména zmínka některých badatelů, že *baʿa* může v mnohém *kān* nahradit. Tento předpoklad bychom mohli hodnotit na základě tří „S“: již zmíněné statistiky, dále struktury a sémantiky.

Na základě statistických údajů - viz tabulka č. 22 - bychom mohli říci, že archetypické *kān* je v egyptském dialektu jasně dominantní, ačkoli právě *baʿa* mu zdárně sekunduje. Většina analyzovaných textů pochází z rozmezí let 2006 až 2012. Bylo by proto navýsost zajímavé, jaké by byla frekvence časových slovesných konstrukcí s *kān* a *baʿa* ve srovnání s jiným časovým obdobím. Analýza nám rovněž vyjevila, že různé formy těchto pomocných/časových sloves jsou schopny ukotvit celou řadu různých tvarů sloves významových (tabulky č. 10 a č. 11). Snad pouze tvar *biyibʿa* (podle výsledků z korpusu) není schopen ukotvení žádného tvaru významových sloves.

Co se týče strukturní podobnosti, tak zde se již „schopnosti“ *kān* a *baʿa* odlišují, byť se jedná o velice jemnou nuanci, která na první pohled nemusí být zřejmá. Na základě uvedených příkladů se zdá, že slovesné konstrukce obsahující *baʿa* nemusí, na rozdíl od *kān*, vykazovat shodu v subjektu, tzn. že osoba v pomocném/časovém slovese je shodná s osobou

ve slovese významovém. *Kān* se jeví být v tomto smyslu daleko konzervativnější, ačkoli je nutno přiznat, že nám chybějí nástroje, kterým bychom byli schopni shodu v subjektu u *kān* zkoumat. Na „neshodu“ v subjektu u *ba´a* jsme při analýze přišli pouze díky manuálnímu prohledávání korpusu. I toto by mohlo být velice zajímavým tématem pro zpracování do budoucna.

Konečně oním třetím „S“ máme na mysli sémantický význam obou sloves. Již několikrát bylo naznačeno, že *kān* je badateli vnímáno jako sloveso statické a naopak *ba´a* jako sloveso dynamické zpravidla ve významu „stát se“, ale i „začít“ či „změnit se“, tedy obecně jako sloveso *změny stavu*. Někteří badatelé se však domnívají, že i *ba´a* může mít statickou funkci ve významu „být“. Máme-li soudit dle výsledků analýzy, pak bychom se klonili spíše ke klasičtějšímu dělení. Je však nutno přiznat, že tato oblast byla v této práci zcela marginální. Naše překlady příkladů proto spíše poukazují na dynamické vlastnosti slovesa *ba´a*. Netřeba dodávat, že i toto by mohlo být velice přínosné pro ještě bližší poznání arabského dialektového slovesa.

Zbývá ještě dodat, že forma, jakou jsme v této práci pojednali o slovese *kān* a kterou jsme v zásadě převzali od Manfreda Woidicha, by mohla být aplikovatelná i na další pomocná/časová slovesa vyskytující se v egyptské dialektu, pro něž jsme zde místo bohužel nenalezli.

Z našeho pohledu se nám v této diplomové práci podařilo pěkně zmapovat dva nejčastěji se vyskytující typy slovesných časových konstrukcí, spojených se slovesy *kān* a *ba´a*. Velmi důležitým, ačkoli v podstatě neviditelným výsledkem bylo rovněž vytvoření kvalitního jazykového korpusu textů v egyptském dialektu arabštiny. Vytvoření korpusu, použitá metodologie a otevřené možnosti, jak pokračovat v dalším bádání a které jsme naznačili v předchozích odstavcích, je rovněž možno hodnotit pozitivně.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Abdel Massih, Ernest, Zaki N. Abdel-Malek and El-Said M. Badawi. *A Reference Grammar of Egyptian Arabic*. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2009.

Aoun, Joseph E., Elabbas Benmamoun and Lina Chouerie. *The Syntax of Arabic*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Bahloul, Maher. *Structure and Function of the Arabic Verb*. London/New York: Routledge, 2008.

Bassiouney, Reem. *Arabic Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Behnstedt, Peter and Manfred Woidich. *Arabische Dialektgeographie: Eine Einführung*. Leiden/Boston: Brill, 2005.

Benmamoun, Elabbas. *The Feature Structure of Functional Categories. A Comparative Study of Arabic Dialects*. New York/Oxford: Oxford University Press, 2000.

Brustad, Karen E. *The Syntax of Spoken Arabic. A Comparative Study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti Dialects*. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2000.

Czapkiewicz, Andrzej. *The Verb in Modern Arabic Dialects as an Exponent of the Developing Processes Occuring in Them*. Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975.

Čermák, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009.

Eisele, John E. *Arabic Verbs in Time: Tense and Aspect in Cairene Arabic*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999.

Holes, Clive. *Modern Arabic: Structures, Functions, and Varieties* (rev. ed.). Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2004.

Petráček, Karel. *Základy gramatického systému spisovné arabštiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

Ryding, Karin C. *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Versteegh, Kees. *The Arabic Language*. New York: Columbia University Press, 1997.

Woidich, Manfred. *Das Kairenisch-Arabische: Eine Grammatik*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2006.

9 SEZNAM PŘÍLOH

9.1 Příloha č. 1: stručná charakteristika internetových stránek

Zdroje korpusu: internetové odkazy (2/2006-12/2012)

1. 3klmhwy.blogspot.com (12/2008-1/2011)

- Není bližší specifikace autora blogu محمد حويحي ,
- Vyjadřuje se k politické situaci hlavně, glosuje politiku
- kritika

2. Egyptologia.blogspot.com (10/2006 – 10/2009)

- Politika, básně a povídky reflektující každodenní život v Egyptě a jeho těžkosti
- Kontext náboženských komunit, více autorů – pravděpodobně Koptové.
- kritika

3. Elbaaky.blogspot.com (2010)

- Povídky, básničky
- O autorovi nic

4. 7agat-gowaya.blogspot.com (6/2008 – 5/2011)

- Povídky, postřehy z každodenního života
- O autorce nic

5. A7lamsa.com (4.12.2012)

- Autor, jedná se o povídku v egyptské dialektu

6. accordingtoali.blogspot.com (12/2008 - 4/2012)

- Glosátor aktuální politické situace, kreslí komiks
- Káhiřan

7. algamal2011.blogspot.com (2011)

- Autor, Káhiřan
- Politická situace v Egyptě v průběhu svržení Mubáraka

8. maverickano1.blogspot.cz (11/2011)

- Politická situace

9. almasryana.blogspot.cz (6-7/2011)

- Všechno? – politické glosy, básně

10. amalatawy.blogspot.com (1/2010 – 4/2010)

- Povídky (2), autorka neznámá

11. anamasrawya.blogspot.com (12/2011 – 12/2012)

- Autorka žije v USA
- O svých zkušenostech v USA

12. as7i.blogspot.com (4/2008 - 12/2012)

- Autor Islám Gáwíš: karikaturista, spisovatel, liberál
- O politické situaci v Egyptě, umělecké komentáře ke své tvorbě či výstavám

13. Ayzaatalawa.blogspot.com (12/2009 – 10/2010)

- „Chci se rozvést“, reflexe problémů manželské ho života, autorka, muslimka

14. Bahgaga.blogspot.com (2/2006 – 7/2011)

- Autor z Alexandrie, píše o byznisu a problémech města, osobní reflexe atmosféry Alexandrie

15. beta3a.blogspot.com (5/2009 – 6/2012)

- Autor, přemýšlení o životě a zážitcích, které ho doprovázejí, Káhira
- Rozhovory fiktivní i reálné – literární pokus

16. blog4note.blogspot.com (nedat.)

- Muslimka, postavení žen, interpretace veršů Koránu

17. Dazzle-pop.blogspot.com (1/2012 – 11/2012)

- Autor, účetní, politická situace po povstání proti Mubáarakovi.

18. demaghy.blogspot.com (3/2007 - 6/2012)

- Autor z Káhiry Muhammad Hamdy, 5 dílný román v egyptském dialektu ze studentského prostředí, zákulisí Káhirské univerzity
- Povídka Bahíja a další kratší literární útvary
- Blog k politické situaci v Egyptě , sociální problémy, osobní úvahy

19. e7naelsha3b.blogspot.com (4/2007 – 9/2008)

- Autor farmaceut, někde v Egyptě – neupřesnil
- Filosofické reflexe: svoboda, lid, náboženská situace
- Básně

20. earnlesson.blogspot.com (3/2007 – 4/2011)

- Politická situace v Egyptě

21. Egyptologia.blogspot.com (7/2006 – 10/2010)

- Řada autorů, společenské problémy, volby

22. Elofouk.blogspot.com (5/2011 – 7/2012)

- politická situaci po pádu Mubáraka, komentáře ke změnám a k volbám
- fiktivní rozhovory o politice

23. hossamabbas.blogspot.com (10/2010 – 6/2011)

- Hossam Abbas z Káhiry
- zamyšlení nad novými médii (FB), hospodářská krize v Egyptě
- básně

24. jokes-egyptian.blogspot.com

- vtipy

25. mmeabed.blogspot.com (6/2011 – 7/2012)

- politická situace po Mubárakovi
- Káhiřan

26. Nicedaysandnights.blogspot.com (9/2010 – 3/2012)

- satirické básně a texty, povídky o životě Egyptanů

27. Sawahmasry.blogspot.com (5/2012 – 5/2012)

- politická poezie

28. zolo-world.blogspot.com (1/2008 – 6/2008)

- komentáře k aktuální politické situaci, Káhiřan dle kontextu v textu

29. arz.wikipedia.com

- hesla: Egypt, Káhira, Nil, Mubarak, 25. leden, Muslimské bratrstvo, islám, Izrael, Gamál Abd an-Násir, říjnová válka v roce 1973, válka v roce 1967, Nagíb Mahfúz,

starověký Egypt, středověký mamlúcký stát, Osmanská říše, Muhammad Alí, křesťanství, sufismus, Ibráhím Báša, fátimovská dynastie

30. Tahyees.blogspot.com (1/2010 – 10/2012)

- Káhiřanka, příznivkyně Muslimského bratrstva plná revolučního nadšení (!!!)
- Reportérka dění na Tahríru, glosátorka dění na egyptské politické scéně již před pádem Mubáraka, burcující k protestům

31. Sikoelostora.blogspot.com (1/2011 – 10/2011)

- milostná poezie, filosofické zamyšlení nad politickou situací v Egyptě, politicky laděné básně, reflexe událostí kolem sesazení Mubáraka

32. spotonegypt.blogspot.com (1/2009 – 3/2009)

- politická situace před lednovou revolucí v roce 2011
- básně, komentáře

33. Tarakalam.blogspot.com (12/2008 – 9/2011)

- postřehy z každodenního života, drobné radosti i starosti,
- komentáře k politické situaci, vzkazy, demonstrace na Tahríru, fiktivní rozhovory

34. sayed-desoky.blogspot.cz (1/2012)

- výročí pádu Mubáraka, hodnocení roku, výzvy k dalším demonstracím

35. Voice-of-egypt.blogspot.com (nedat.)

- více autorů, článek o fotbale, básně oslavující Egypt
- o Mubárakovi, Muslimském bratrstvu, sexuálních harašení na ulicích, náboženské situaci v Egyptě
- lednové revoluci